

Vibeke Brubak Lund

**Sosial arv i barneverntjenesten
Hvordan og hvorfor**

**Masteroppgave i sosialt arbeid, studieretning barnevern
OsloMet – storbyuniversitetet
Fakultet for samfunnsvitenskap**

15.11.19

Sammendrag

Bakgrunn: Etter mange års arbeid i kommunal barneverntjeneste har jeg undret meg over om familiers bakgrunn blir tatt med inn i arbeidet som gjøres i stor nok grad. Barn og deres familier som er i kontakt med barneverntjenesten er i behov av riktig hjelp til riktig tid slik at barnas omsorgssituasjon kan bedres på et så tidlig tidspunkt som overhodet mulig. Arbeidet som gjøres i en barneverntjeneste er ofte komplekst, og det er utfordrende for kontaktpersoner i tjenesten å ha mange familier som trenger oppfølging, samtidig med tøffe samtaler og stort arbeidspress. Hvilke prioriteringer som gjøres i de forskjellige tjenestene avhenger av de valg en kontaktperson gjør, samt de fokusområder den tjenesten har.

Problemstilling og metode: Denne masteravhandlingen er en kvalitativ studie om hvordan forskjellige fagpersoner, i oppgaven kalt kontaktpersoner, bruker begrepet sosialt arbeid inn i arbeidet de gjør i sin tjeneste. For å få svar på problemstillingen gjennomførte jeg et semi-strukturert intervju med seks informanter som hadde mange års erfaring fra arbeidet som kontaktperson i en kommunal barneverntjeneste.

Konklusjon: Funnene ble analysert og diskutert med bakgrunn i det teoretiske grunnlaget, og viser at kontaktpersoner er kjent med begrepet sosial arv. De bruker mer av teamet i tiltaksfasen enn i undersøkelsesfasen, og det handler om at lovgrunnlaget regulerer bruken mer i undersøkelsesfasen. Videre viser forskningen av temaet er i bruk ved alle barnevernkontorer, men at fokuset varierer ut ifra interessen og erfaringen til kontaktpersonene.

Abstract

Background: after being working in social child service for several years I have wondered if a family's background is being rated in how the work is done. Children and their families need the right help at the right time, and these children are in the need of improved care as quickly as possible. Work done in social child service is complicated, and the employees have a lot of difficult work to do.

Research question and method: This master's thesis is a quality study of how employees in social child service use the term social work in their daily job. To answer this research question, I conducted a semi-structured interview with six informants who had experience in this kind of work.

Conclusion:

All employees in child welfare office know about my theme in various grade. They use social work as a theme more in first phase, the recognising phase than in measures phase.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en krevende, men samtidig lærerik prosess. Fremover ser jeg frem til å bruke den kunnskapen jeg har tilegnet med i skriveprosessen inn i arbeidet som gjøres i den barneverntjenesten jeg er ansatt.

Først og fremst vil jeg takke informantene som stilte opp til intervju, og på den måten bidro til at jeg fikk gjennomført denne kvalitative studien. Det har vært spennende å gjennomføre samtaler med dere, samt givende å høre dere fortelle om på hvilken måte det arbeides med tema på deres arbeidsplass.

Tusen takk til Dag Jenssen som har vært min veileder. Takk for godt engasjement, støtte og konstruktive tilbakemeldinger gjennom hele prosessen.

Avslutningsvis vil jeg takke samboeren og de to barna mine Nicholas og Josephine for at dere har holdt ut med meg, og gitt meg den støtten jeg har vært i behov av for å gjennomføre denne prosessen.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	S. 7
1.1 Presentasjon av problemstilling og målet med undersøkelsen	S. 8
1.2 Oppgavens oppbygning	S. 8
2 Bakgrunn og teoretiske perspektiver	S. 10
2.1 Sosial arvs historie	S. 10
2.2 Sosial arv og biologi	S. 12
2.2.1 Hjernens utvikling	S. 12
2.2.2 Utvikling før fødsel	S. 13
2.2.3 Hjernens utvikling i barndommen	S. 13
2.2.4 Tidlige faktorerens betydning – arv og gener	S. 14
2.3 Hva er omsorgssvikt	S. 16
2.3.1 Hvordan forstår man dette og hva er rett måte å møte det på?	S. 17
2.3.2 Hvordan kan helsesykepleiere forebygge negativ sosial arv?	S. 19
2.3.3 Kan vi se dette i lys av transaksjonsmodellen	S. 19
2.4 Kritikken av sosial arv	S. 21
2.5 Oppsummering av bakgrunn og teoretiske begreper	S. 23
3. Teori	S. 24
3.1 Forholdet mellom teori og praksis	S. 24
3.2 Fem stadier i forholdet mellom teori og praksis	s. 24
3.3 Refleksjon i praksis	S. 25
3.4 Relasjon mellom teori og praksis	S. 26
3.5 Profesjon og kunnskap	S. 27
3.6 Sammenfatning av teorijennomgang	S. 28
4. Metodisk tilnærming	S. 29
4.1 Begrunnelse for valg av metode	S. 29
4.2 Valg av design	S. 30
4.3 Rekruttering og utvalg	S. 31
4.4 utforming av intervjuguide	S. 32

4.5 Gjennomføring av intervjuene	S. 33
4.6 Transkribering og analyse	S. 35
4.7 Validitet og generaliserbarhet	S. 37
4.8 Etske vurderinger	S. 37
4.9 Konfidensialitet og anonymitet	S. 37
5. Analyse av «sosial arv i barneverntjenesten – hvordan og hvorfor»	S. 39
5.1 Del en – hva er sosial arv?	S. 40
5.1.2 Oppsummering av del en av analysen	S. 44
5.2 Del to – sosial arv i undersøkelsesfasen	S. 45
5.2.1 Regelverk	S. 45
5.2.2 Sakens karakter	S. 47
5.2.3 Hjelpemiddel i undersøkelsen	S. 48
5.2.4 Kvello	S. 51
5.2.5 Her og nå situasjon	S. 52
5.2.6 Bringes sosial arv i av foreldre?	S. 53
5.2.7 Oppsummering av del to undersøkelsen	S. 54
5.3 Del tre -sosial arv i tiltaksfasen	S. 55
5.3.1 Evaluering av hjelpetiltak	S. 58
5.3.2 Oppsummering av del tre tiltaksfasen	S. 61
5.4 Den fire – sosial arv på barnevernkontorene	S. 61
5.4.1 Oppsummering av del fire i analysen	S. 64
6. Avslutning	S. 65
7. Litteraturliste	S. 67
8. Vedlegg	S. 69
Vedlegg 1	S. 70
Vedlegg 2	S. 72

1. Innledning

Sosial arv som begrep ble lansert allerede på 1960 tallet. Sosial arv er kort fortalt utfordringer vi arver fra våre foreldre, altså overførsel av sosiale problemer fra foreldre til barn (Erjnæs, Gabrielsen og Nørrung, 2004, s. 8). Sosial arv viser til oppvekstvilkår ved at en vokser opp i en familie med typiske sosiale kjennetegn, og kjennetegnene former oss i større eller mindre grad som voksne (NOU 2012:15). Sosial arv kan i noen tilfeller være positivt.

Sosial arv har vært et diskutert tema i mange år. Noen mener at en for lett kan skylde på at utfordringer handler om sosial arv eller at det handler mer om det «store bildet» i samfunnet. Uansett så er det slik at barn arver fra sine foreldre, og denne arven starter allerede tidlig i svangerskapet. Vi kan forklare det som sosial arv selv om arven setter seg i biologiske strukturer. Et eksempel kan være at en gravid mor ikke betaler husleien, som gjør henne stresset og hun overfører stresset til fosteret i magen. På denne måten er effekten biologisk, bakgrunnen og årsaken sosial.

Forskning har gitt oss mer kunnskap om hvordan barn påvirkes allerede i svangerskapet, og at hjernens utvikling påvirkes av både ytre og indre faktorer (Holme, Olavsén, Valla og Hansen, 2016, s. 34). Sosial arv kan være både overførsel av holdninger og atferd.

Kontaktpersoner i barneverntjenesten jobber ofte med familier som har med seg tunge ting fra egen bakgrunn og det er her jeg har koblet inn sosial arv. Kontaktpersonene tolker situasjonen til familiene i lys av de teoriene de kan. Sosial arv er en de teoriene. T. Brante (2014) var en av de som har vært opptatt av forholdet mellom teori og praksis som jeg kommer nærmere tilbake til senere i oppgaven. Det kan se ut som om kontaktpersonene i en barneverntjeneste tolker ut ifra det teorigrunlaget de selv har, og at dette har stor betydning for hvilke tiltak vi velger og gjennomfører. Det er derfor ikke uinteressant å se på hvordan barnevernsarbeidere forholder seg til sosial arv. Sosial arv har vært kontroversielt, men er samtidig en viktig innfallsvinkel til barnevernarbeid. Fordi en kontaktperson i barneverntjenesten har stor frihet i praksisen sin så er det interessant å se på hvordan de forholder seg til sosial arv i saker de jobber med, og det er da dette temaet jeg vil undersøke her.

1.1 Presentasjon av problemstillingen og målet med undersøkelsen

Jeg er spesielt interessert i hva de kan om temaet, og da særlig på bakgrunn av at det har kommet inn en ny komponent i temaet ved epigentikk og biologiske faktorer. Den gjengse forestillingen om sosial arv er at det handler om forholdene mellom foreldre og barn sosialt sett. Jeg ønsker å vite mer om hva de forbinder med dette, og samtidig finne ut av hvordan de bringer det inn i arbeidet som gjøres. Jeg vil finne ut av hvordan temaet brukes i både undersøkelsesperioden og tiltaksfasen, samt hvordan dette tematiseres på arbeidsplassen. På grunnlag av dette foreslår jeg følgende problemstilling:

Hva legger en kontaktperson i en barneverntjeneste i begrepet sosial arv, og på hvilken måte bringes begrepet inn i arbeidet som gjøres?

Jeg har undersøkt hvordan kontaktpersoner jobber i de ulike tjenestene, og om de har forskjellig frihet i forhold til hvordan de utfører jobben sin. Denne studien blir ikke en årsaks- og effektstudie, men en kvalitativ studie rundt hvordan barnevernsarbeidere bruker temaet.

1.2 Oppgavens oppbygging

I første del av oppgaven vil jeg se på bakgrunnen og betydningen av begrepet sosial arv. Deretter vil jeg gå videre inn på teorien som blir bakteppet for videre drøfting og analyse. Teorien som blir brukt i oppgaven omhandler tidlige faktorerers betydning, kritikk av sosial arv, samt perspektiver på forholdet mellom teori og praksis. Teorien gir et perspektiv til analysen og materialet.

Videre i oppgaven vil jeg gjøre rede for forskningsdesignet som har blitt brukt i masteroppgaven. Dette inkluderer valg av design, rekruttering og utvalg, utforming av intervjuguide, gjennomføring av intervjuene, transkribering og etiske vurderinger.

I oppgavens siste del vil jeg presentere og analysere funnene mine ut i ra problemstillingen. Første del tar for seg om kontaktpersonene er kjent med begrepet sosial arv. Andre del av analysen ser på hvordan barnevernsarbeiderne har med seg begrepet inn i undersøkelsesfasen av en barnevernssak. I tredje del er jeg opptatt av tiltaksfasen og hvordan begrepet brukes der. I den fjerde og siste del av analysen er fokuset mitt på om kontoret som helhet fokuserer på

temaet, og i så fall i hvilken grad. Avslutningsvis har jeg trukket konklusjoner ut i fra det som har kommet frem i analysen.

2 Bakgrunn og teoretiske perspektiver

Oppgaven teoridel skal bidra til å gi en teoretisk forståelse av problemstillingen. På bakgrunn av den kvalitative undersøkelsen som er gjort brukes teorien som grunnlag for analysearbeidet som skal gjøres.

For å forstå teorien i sosial arv og hvordan den påvirker kontaktpersoner i barneverntjenestene vil jeg vise til bakgrunnen og betydningen av begrepet.

2.1 Sosial arvs historie

I oppgaven ser jeg på sosial arv som noe vi arver fra våre foreldre. Det kan være psykiske vansker, dårlig økonomi eller følger av det å utsette egne barn for omsorgssvikt. Da i form av vold, overgrep eller neglisjering. Sosial arv kan selvsagt være positiv arv også, men det skal ikke være fokusområdet i min oppgave.

Den første som lanserte begrepet «sosial arv» var den svenske barnepsykiateren Gustav Jonsson på 1960 tallet. Han brukte begrepet for å forklare at barn arver forskjellige typer problemer fra sine foreldre. En del år senere gis det ut en bok i Danmark som bestrider den svenske barnepsykiaterens tankegang rundt sosial arv. Erjnæs, Gabrielsen og Nørrung er forfattere av boken, og mener at en ikke skal fokusere på hvilke problemer foreldrene hadde, men heller se på barnets problemer uansett årsak. Videre mener de at politikere lett kan bortforklare problemer ved å skyldes på sosial arv, fremfor å gjøre en mer nøyaktig analyse av problemene. Forfatterne synes også at en del fokus bør legges på samfunnsstrukturelle problemer som fattigdom, arbeidsløshet og manglende skolegang fremfor begrepet sosial arv (Erjnæs et al. 2004, s. 8).

Erjnæs et. al. (2004, s. 48) forklarer sosial arv som et begrep med tre komponenter. De tre komponentene er sjanselikhhet i forhold til utdannelse, risikofaktorer i barndommen og overførsel av sosiale problemer fra foreldre til barn. Mitt hovedfokus når jeg snakker om temaet sosial arv i denne oppgaven vil være overførsel av sosiale problemer fra foreldre til barn.

Gustav Jonsson grunnla Barnbyn Skå i Stockholm i 1947. Barnbyn Skå var en behandlingsinstitusjon for gutter i alderen 7 til 15 år som hadde opplevd vagabondering,

misbruk og vold. Hensiktene var å gi de opplevelser i et trygt miljø sammen med gode voksne. Barnbyn Skå ble noe helt nytt innen sosialt arbeid. Barnbyn ble nedlagt i 2005 (Lindstrand 2013).

Tone Fløtten (2009, s. 121) skriver at mange kan mene at fattigdom er et av de klassiske eksemplene på sosial arv. Studier fra Sverige, Finland og Norge viser at det å motta sosialhjelp overføres fra foreldre til barn, og videre til barnas barn. Det er laget fire forklaringer på hvorfor det er slik:

- Basert på internasjonal forskning kan en se at det at foreldrene mottar sosialhjelp påvirker barnas holdning til å motta sosialhjelp.
- En annen teori er at barn av sosialhjelp mottakere kan systemet bedre enn andre barn, og dermed lettere kan bruke systemet til egen fordel.
- En tredje forklaring er at når foreldre ikke er i arbeid så reduseres barnas uformelle tilgang på arbeidsmarkedet. Med tilgang på arbeidsmarkedet menes både tilgang på jobber og kjennskap til arbeidslivets forventninger.
- Den siste forklaring handler om at barn av sosialhjelpsmottakere vokser opp uten en skikkelig inntekt i familien, noe som betyr mindre muligheter for økonomisk støtte ved egen utdanning.

Andre egenskaper ved familiene som foreldres helse, utdanningsnivå, forhold til rusmidler og oppdragelsesstil kan påvirke barnas fremtid (Fløtten, 2009, s 121).

Forskning viser at barn av sosialhjelpsmottakere er overrepresentert i statistikken over mottakere av sosialhjelp. Resultatene åpner for et stort tolkningsmangfold i forhold til å finne årsak. Både fordi en og samme analyse kan tolkes så forskjellig, og fordi sosialpolitiske virkemidler utformes på svært forskjellige vis. Det virkemidlet som har hatt best effekt på å redusere overføring av mottak av sosialhjelp er utdanning. På bakgrunn av dette blir det viktigste virkemidlet i Norge å fortsette å gi alle lik rett på utdanning. Tiltak bør iverksettes så tidlig som overhodet mulig, og da kan f.eks. det å gi barn like rettigheter på å gå i barnehage være et godt universelt virkemiddel (Fløtten, 2009, s. 137).

I oppgaven har jeg valgt å ta med teori om hjernens utvikling fordi nyere forskning viser at hjernen påvirkes i stor grad fra tidlig i svangerskapet og gjennom barndommen, og dette blir viktig når vi snakker om sosial arv. Dette blir viktig fordi et barn kan påvirkes negativt eller positivt allerede fra før det blir født, og dette kan prege resten av deres liv. Dette blir den aller første påvirkning et barn får fra sine foreldre, og dermed kan være starten på den sosiale arven. Er grunnlaget til barnet fra svangerskapet mangelfullt kan f.eks. den negative sosiale arven blir mer skadelig og prege barnet mer senere i livet. Da kan vi si at arven handler om sosiale forhold som setter seg i biologiske strukturer.

Sosial arv er en sosial komponent. Jonsson mener at sosial arv skjer i relasjon. Det som har fremkommet de senere årene er at sosial arv er mer komplisert enn det Jonsson mente. Hjernestrukturen både i svangerskap og omsorgssituasjon påvirkes, og det er ikke et klart skille mellom biologi og sosial påvirkning. Dette selv om sosial arv blir misvisende fordi det skjer en overføring via biologien. Jeg har valgt å bruke begrepet sosial arv i en videre betydning. Når hjernen formes av foreldrene så er årsaken til den sosiale effekten biologisk.

2.2 Sosial arv og biologi

2.2.1 Hjernens utvikling

Det er først de senere årene at hjernens utvikling har vært mulig å studere på annen måte enn ved obduksjon. De siste ti årene har bruken av hjerneavbildningsteknikker (MRI) blitt mer vanlig. En MRI undersøkelse gir oss en bedre forståelse av hvordan hjernen endrer seg når vi utvikler oss. MRI undersøkelsen gir detaljerte bilder av hjernens anatomi. MRI undersøkelsene har over tid gitt oss mer innsikt i hvordan hjernen endres både før fødsel, og i barndom og ungdomsår (Holme et al. s. 27).

Gjennom livet endrer både hjernen og våre kognitive funksjoner seg. Men det er allikevel slik at det skjer større endringer i noen perioder av livet. Det er særlig to perioder som skiller seg ut hvor det skjer mye endring, og det er i utviklingen som barn og ved aldring. Allikevel er det slik at den største endringen i hjernen skjer prenatal, altså i tiden før fødsel.

2.2.2 Utvikling før fødsel

Den aller første utvikling i hjernen starter tre uker etter befruktning, og fortsetter i hele svangerskapet. Måten hjernen utvikler seg på er et komplekst samspill mellom oppbygging og nedbryting. Forskere har forstått fosterets utvikling slik at hjernen er en prioritet i svangerskapet (Holme, Olavesen, Valla og Hansen, 2016, s. 30).

Hjernen har sin vekstspurt fra før fødselen og frem til de første årene etter fødsel. Dette er årsaken til at hjernen er mest mottakelig for påvirkninger i denne perioden uansett om påvirkningene er gode eller dårlig. De ulike fasene som hjernen utvikler seg i overlapper hverandre. De tidlige livserfaringer et spedbarn gjør seg danner grunnlaget for hjernens endelige oppbygging (Hart, 2009, s. 28). Nervesystemet starter sin utvikling tidlig og den grunnleggende utviklingen i hjernen skjer svært fort. Dette gjelder også i de første leveår hvor hjernens vekt utgjør så mye som ti prosent av kroppsvekten på et spedbarn. Til sammenligning utgjør en voksen persons hjerne omtrent to prosent av kroppsvekten (Holme et al., 2016, s. 30).

2.2.3 Hjernens utvikling i barndommen

De fleste av hjernens nevroner er på plass i når et barn fødes, men hjernen fortsetter sin hurtige utvikling postnatalt (Holme et al., 2016, s. 30). Hart (2009, s. 29) skriver at når et barn blir født så har dets hjerne ganske få nervecelleforbindelser, men tallet stiger raskt. Det at antallet nerveceller øker, samt at antallet forbindelser mellom nervecellene øker, er årsaken til at hjernen vokser.

Utviklingen av hjernen i barndommen skjer i forskjellig grad og til ulik tid i forskjellige deler av hjernen. Det er utviklingsforskjeller ved at synsskarphet og visuell persepsjon utvikles i det aller første leveåret. Videre er det slik at de delene av hjernen som er involvert i forhold til grunnleggende evner og ferdigheter utvikles tidligere enn de som innebærer mentale prosesser. Hjernen er organisert slik at de forskjellige delene har forskjellige funksjoner. Men en del av hjernen utfører aldri et oppdrag alene. Hjernen fungerer slik at noe så enkelt som å gjenkjenne en kamerat krever at de forskjellige delene av hjernen samarbeider. Dette betyr at utvikling av hjernen handler om modning av kretser og hele systemer som kan arbeide sammen. I voksen alder kan en se noe mer stabilitet, men bilder tatt av hjernen tyder på at det

skjer endringer i hjernen gjennom hele livet. Forskning på barn som har ADHD diagnose viser at de har en senere modning av hjernebarken sammenlignet med andre barn. Dette viste seg spesielt i frontale områder (Holme et al., 2016, s. 31). Et menneskes tidlige livserfaringer har derfor svært stor betydning for hvordan hjernen til slutt ser ut. Den amerikanske nevrobiologen Bruce Perry har en gang sagt at «mens nye erfaringer kan endre den voksnes atferd, blir erfaringer som gjøres i barndommen den organiserende rammen for de senere erfaringer» (Hart, S. 2009, s. 28).

2.2.4 Tidlige faktorerens betydning – arv og gener

Gjennom forskning har en de siste tiårene fått en dypere kunnskap om at hjernen utvikler og endrer seg gjennom hele livet. Hjernestrukturer og deres utvikling viser forskjeller fra person til person. Det er ingen grunn til at vi skal vite alt i dag og vi har enda for lite kunnskap om hva det er som gjør at det blir så store individuelle forskjeller. Det vi vet er at både ytre og indre tidlige faktorer påvirker utviklingen som skjer i hjernen. Vi kan undre oss over at strukturelle forhold i hjernen er underlagt streng genetisk kontroll, men allikevel er mottakelig for påvirkning fra omgivelsene både i fosterlivet og senere.

Det er særlig tre typer ytre faktorer som påvirker utviklingen i hjernen. Det ene er mors ernæring i svangerskapet og den nyfødtes kosthold. Det andre er mors bruk av rusmidler i svangerskapet som kan ha store innvirkninger på barnets hjerne. Til slutt har det vist seg at mors psykiske helse, slik som stress, depresjon og angst, henger sammen med negative erfaringer hos barnet etter fødsel.

Forskning vedrørende dette temaet viser at de ovenfor nevnte sammenhenger ikke kun kan forklares ved arv eller hendelser etter barnet er født. Det er blant annet gjort forskning som viser at det finnes sammenhenger mellom hjernebarkens tykkelse og mors depresjon underveis i svangerskapet (Holme et. al., 2016, s. 34). Dette viser meg at mors psykiske tilstand i svangerskapet kan ha direkte sammenheng med hvordan barnets hjerne kan få utviklingsmessige forstyrrelser. De samme tidligere nevnte faktorer kan i tillegg til å påvirke hjernen og barnets utvikling, også påvirke fødsel.

Foreldre som har barn som sliter psykisk kan ofte oppleve at «alt er deres feil». Dette fordi at når et barn går i behandling hos en psykolog så er ofte fokuset til behandler å finne årsaken til barnets bekymringer. Dersom behandler er opptatt av psykodynamisk teori vil fokuset legges på relasjonen mellom mor og barn, samtidig som traumeteorier har lagt et stort fokus på den aller første perioden i livet (Broberg, Almquist og Tjus, 2006, s. 36). Videre er det slik at allerede før fødselen begynner menneskets hukommelsessystem å utvikles. Dette kalles det implisitte hukommelsessystemet og dette systemet gjør at tidlige erfaringer påvirker et barn sine handlinger senere i livet. Dette skjer på tross av at barnet selv ikke husker hva som har skjedd. En forklaring på at de tidlige minnene påvirker så mye av den videre utviklingen er at dette skjer fordi minnene er så utilgjengelige at de blir de motstandsdyktige mot forandring. Et barn med mangelfull omsorg og utviklingsbetingelser de første seks årene i livet kan utvikle dårlige løsninger på sine utviklingsoppgaver. Dette kan gjøre at senere løsninger på utviklingsoppgaver bygges som et »korthus«, og dermed kan rase ved belastning.

Et annet aspekt det forskes på innenfor mikrobiologien er epigenitikk. Epigenitikk handler om en midlertidig endring i genmaterialet som kan forandre genenes funksjon. Videre er epigenitikk nøkkelen til å forstå hvordan et barn kan være med å forstå sin egen utvikling. Det at barn er svært forskjellige i sine følelsesmessige tilstander er et argument i forhold til at tilstandene ikke er genetisk bestemt, men et resultat av en utviklingsprosess som påvirkes av miljømessige forhold. Forskning på dette tema viser at personer har forskjellige grad av sårbarhet ovenfor uheldige miljøpåvirkninger. Temaer som et barns temperament, tilknytning og resiliens blir her aktuelle (Holme et. al. 2016, s. 41). Forskere er enige om at barns temperament til en viss grad lar seg påvirke av omsorgen fra foreldrene og har et nevrobiologisk grunnlag. To typer temperament som det ofte snakkes om er inhibisjon og irritabilitet. Inhibisjon handler om reaksjoner på det som er nytt slik som fremmede situasjoner eller mennesker. Irritabilitet handler om aggressiv atferd som utøves som et svar på ubehagelige hendelser.

Samtidig er det viktig at ha med seg at det er rimelig å anta at overføring på tvers av generasjoner skjer via epigenetiske prosesser, selv om det fortsatt er knyttet stor usikkerhet til om epigenetiske forandringer faktisk kan påvirke på denne måten (Holme et. al. 2015, s. 48).

Gjennom tidene er blitt godt dokumentert at de fleste psykiske lidelser henger sammen med stress, og forstyrrelser i menneskers stressregulering. Når mangelfull stressregulering oppstår i tidlige barneår kan dette ha stor påvirkning for helsen senere i livet. Dette gjelder både den psykiske og fysiske helsen. Vanlige fysiske plager er svekket immunforsvar, hjerte-og karsykdommer og diabetes. Psykiske lidelser som forekommer er depresjon som et resultat av dårlig regulering av kortisol nivået i hjernen, post-traumatisk stress lidelse, angst og kognitive svekkelser (Holme et. al. 2015).

2.3 Hva er omsorgssvikt?

Skadelig omsorg defineres, ifølge Øyvind Kvello (2015, s. 213), på flere måter. En type omsorgssvikt er den form for omsorgssvikt som før i tiden kaltes vanskjøtsel eller forsømmelse. Dette handler om en mangelfull måte å ivareta barnets grunnleggende behov for stimulering, oppfølging og beskyttelse på. En annen form for omsorgssvikt er å utsette barn for vold eller mishandling. Den tredje typen omsorgssvikt er utnyttelse og seksuelle overgrep. Uansett hvilken kultur en lever i eller hvilken etnisitet barnet er en del av så trenger barn omsorg. Definerings av omsorgssvikt varierer på bakgrunn av dette. Fagpersoner betviler ikke at omsorgssvikt av barn foregår, men det er tydelige ulikheter mellom hvordan begrepet defineres og hvor grensen mellom god og mangelfull omsorg trekkes. Videre viser forskning at når foreldre utøver en form for omsorgssvikt er sjansen høy for at de samtidig utøver en annen form for omsorgssvikt. De ulike gradene av omsorgssvikt trenger ikke å utøves i samme alvorlighetsgrad eller omfang. Emosjonell omsorgssvikt er den eneste formen som ofte opptrer alene (Kvello. 2015, s. 219).

Kvello har laget en sjekkliste for risiko- og beskyttelsesfaktorer knyttet til generasjonsoverføring av skadelig barneomsorg. Den består av 3 risikofaktorer og 2 beskyttelsesfaktorer.

Risikofaktorene er:

- Foreldre som ikke forsoner seg med den oppveksterfaringen de har og preges av bitterhet eller mental flukt
- Foreldre som ikke er bevist egen mangelfull oppvekst og derfor ikke ser behovet for endringer.

- Foreldre som ser at de selv ikke fikk god nok omsorg, men som ikke makter å se seg selv i lys av barndommen sin.

Beskyttelsesfaktorene er:

- Foreldre som er bevist egen mangelfull oppvekst og som har arbeidet seg igjennom den, samt kan reflektere over hvordan dette kan påvirke egen omsorgsutøvelse.
- Foreldre med god mentaliseringsevne, sensitivitet og empati.

Broberg et.al (2006) skriver om utviklingsoppgaver, og mener at foreldres måte å hjelpe barnet sitt med de forskjellige utviklingsoppgavene får konsekvenser for hvordan barnet senere løser sine utviklingsoppgaver. Begrepet foreldreevne brukes her for å forklare foreldrenes evne til å tilpasse sin atferd til den utviklingsoppgaven barnet forsøker å få til. Et eksempel er å tilegne seg språk. Vygotsky mener at det å tilegne seg språk er en sosial aktivitet, og det er i samspill med våre foreldre at vi legger grunnlaget for vår språkutvikling (Broberg et. al. 2006, s. 47).

2.3.1 Hvordan forstår man dette og hva er riktig måte å møte det på?

Studier gjort av barneomsorg viser at kvaliteten på omsorg for barn er like stabil i generasjoner enten den er god eller dårlig. Forskning viser at jo alvorligere mishandlingen og omsorgssvikten av barna er, desto sterkere er muligheten for at omsorgssvikten videreføres mellom generasjoner. På bakgrunn av dette kan deler av generasjonsoverføringen forklares med hvor traumatisert personen er. Med dette menes at desto mer traumatiseringen preger foreldrene desto større fare er det for at de gir egne barn dårlig omsorg.

Hvordan foreldre tilrettelegger oppvekstmiljøet for egne barn og kvaliteten på omsorgen de gir barna sine har en tendens til å overføres fra generasjon til generasjon. Det viser seg at barn som er utsatt for fysisk mishandling i hjemmet derfor har en forhøyet risiko for å mishandle egne barn. Beregninger har vist at risikoen er økt med 2-3 ganger dersom du ble utsatt for mishandling i egen oppvekst. Samtidig er generasjonsoverføringer ofte en kombinasjon av atferds læring og genetikk (Kvelling 2015, s. 221). Denne måten å tenke på kan bidra til at helsesøstre på en helsestasjon får en bedre forståelse for at de individuelle forskjellene som viser seg når barna er små handler om genetikk. Samtidig er det er biologisk grunnlag for å si

at noen barn er mer sensitive enn andre for miljøpåvirkning, og dermed også for den sosiale arven, enn andre.

I teoridelen har jeg valgt å skrive en del om helsesykepleiere og hvordan de kan være med å forebygge at den sosiale arven fortsetter. Når helsesøstre arbeider forebyggende og har kurs for nybakte foreldre så kan denne type intervensjonstiltak ha god effekt på de sårbare barna. Her kommer viktigheten av forebyggende arbeid og nok informasjon inn i forhold til foreldre og andre omsorgspersoner. Kunnskap om epigenitikk kan være med på å øke handlingskompetansen hos helsesøstre. Et tiltak kan være å sette i gang både differensierte veiledningstiltak sammen med mer universelle tiltak slik som Circle of security parenting kurs til alle førstegangsfødende ((Holme et al., 2015, s. 50). Økt kunnskap om stress og hvordan det kan påvirke barna kan være en måte å forebygge sosial arv. I forhold til stress må foreldre vite at det er ikke daglig stress som å rekke barnehagen fordi toåringen ikke har lyst til å ha på seg sokker akkurat i dag som er skadelig. Det stresset som er skadelig er konflikter og vold mellom foreldre, neglisjering som følge av rusmisbruk, latterliggjøring av barnet eller likegyldighet. Når det gjelder spedbarn kan lengre separasjon fra omsorgspersoner gi de indre stress.

Stress, av forskjellige årsak og alvorlighetsgrad, er noe helsesøster kan snakke med foreldre om på kontroller på helsestasjon, og være bevisst i møte med foreldre. Helsesøster har meldeplikt til barneverntjenesten som offentlig instans dersom de tror at et barn utsettes for høyt stress eller annen omsorgssvikt fra sine foreldre. Dette er for at barneverntjenesten kan komme tidlig inn i familien for å se om det er noe familien trenger hjelp med. Helsesøster kan arbeide forebyggende ved å snakke med nybakte foreldre om viktigheten av å være oppmerksomme, ivaretakende og rolige omsorgspersoner når et lite barn har negative emosjoner. Håndterer omsorgspersonene dette på en god måte så vil etterhvert barnet utvikle det biologiske og psykologiske grunnlaget det trenger for å senere i livet regulere stress på en god måte, noe som igjen vil være positivt for deres psykiske og fysiske helse (Holme et. al. S. 135).

Det er anslått at 410 000 norske barn lever med foreldre med en psykisk lidelse og 90 000 barn lever med foreldre som misbruker alkohol. Helsestasjonens tilbud som oppfølging ved

graviditet og i førskolealder er en god anledning til å identifisere nettopp dette (Holme et. al., 2015, s. 139).

2.3.2 Hvordan kan helsesykepleiere forebygge negativ sosial arv hos barn?

Det som er viktig er at helsesøster klarer å fange opp de barna som utsettes for vold, misbruk og annen form for omsorgssvikt. Hvis en fokuserer på viktigheten av å jobbe forebyggende vil rutinemessige spørsmål i svangerskapskontrollen kunne identifisere de utsatte foreldrene og gi de riktig hjelp fremover. Helsedirektoratet har kommet med en egen retningslinje om temaet vold mot gravide. Utfordringen er at fagpersoner kan synes dette er vanskelige temaer å snakke om og de kan vegre seg for å spørre vanskelige spørsmål. Her kommer viktigheten av kompetanseheving på både kartleggingsverktøy og samtalemetoder hvor fokusområdet er psykisk helse, rus og vold i nære relasjoner. Videre er det viktig at det i hver kommune arbeides tverrfaglig slik at den fagpersonen som avdekker vold, misbruk eller omsorgssvikt ikke blir stående alene med sin bekymring. Fagpersonene må også ha kunnskap om hvilke nasjonale veiledere som finnes med informasjon om hvordan de bør gå frem i forhold til hva som avdekkes (Holme et. al., 2015, s. 144).

Hjemmebesøk fra helsesøster er en annen måte å avdekke utfordringer i en familie. Nasjonal retningslinje for barselomsorgen mener at helsesøster bør gjennomføre fra ett til tre hjemmebesøk i hver familie. Ved hjemmebesøkene må helsesøster tørre å spørre om vold og overgrep, samt gjøre seg kjent med hvilken atferd og hvilke tegn som kan indikere vold eller overgrep mot barnet eller andre i familien. Det som over tid viser seg å ha best mulig forebyggende effekt er god kunnskap hos helsestasjon, samt høy kompetanse hos helsesøster på både forebyggende og oppfølgende tiltak dersom vanskeligheter avdekkes (Holme et. al. 2015, s. 147).

2.3.3 Kan vi se dette i lys av transaksjonsmodellen?

Transaksjonsmodellen er, vel og merke innenfor psykologien, en modell hvor tiden blir sett på som en viktig faktor for hvordan utviklingen blir. Det at modellen er transaksjonell betyr at individet ikke er passiv mottaker av innflytelser fra miljøet. Transaksjonsmodellen går ut på at barnets utvikling er et resultat av en utveksling mellom fosterets gener og omgivelsen i livmoren. Omgivelsene i livmoren påvirkes av morens levemåte. Samtidig påvirker det

voksende fosteret sine foreldre ved f.eks. måten det beveger seg på. Et aktivt foster kan gi foreldrene en tanke om at dette kan bli et aktivt, og kanskje krevende barn. Tankene foreldrene får om barnet før det fødes kan gi de tanker om på hvilken måte de best bør møte dette barnet. Det som foregår mellom foster og foreldre er transaksjoner, og når denne påvirkningen mellom barn og foreldre fortsetter får vi en transaksjonsmodell.

Transaksjonsmodellen viser at egenskaper hos barnet både er årsak til og effekt av hvordan foreldrene møter barnet og motsatt. Ser vi transaksjonsmodellen opp i mot barn med psykiske lidelser så kan en tenke at en enkeltstående biologisk eller miljømessig faktor ikke kan forklare barnets utfordringer (Broberg et. al., 2006, s. 40).

En annen viktig faktor som det er viktig å ha med seg er at et barns utvikling også påvirkes av faktorer utenfor familiens kontroll. Faktorer som nettverk som kan bistå med avlastning og tilpasning på egen arbeidsplass når det kommer til det å være småbarnsforeldre. Skal en ta dette enda et steg videre kan en tenke at samfunnet spiller en rolle når det gjelder f.eks. retten til foreldrepenger. Slik at en transaksjonsmodell for et barns utvikling kan også omfatte nivåene barn-foreldre, foreldre-arbeidsplass, familie-samfunn. Urie Bronfenbrenners økologiske modell fra 1979 tar for seg noe av det samme. Den går ut på at de miljømessige faktorene rundt barnet beskrives i form av interaksjon mellom ulike systemer. Modellen er bygget opp med at det i sentrum finnes mikro-systemene dvs. familien, barnehagen og vennegrupper.

Mikro- systemene påvirker hverandre gjensidig, som at foreldrene henter og leverer i barnehagen, og dette får betydning for de ulike mikrosystemene. På neste nivå har vi det Bronfenbrenner kaller ekso-systemet som er lokalsamfunnet som de forskjellige mikro-systemene er en del av. Helt til slutt kommer det Bronfenbrenner kaller makronivået og det er hvordan f.eks. lovgivningen påvirker forholdet mellom foreldre og barn. Et eksempel kan være at det i lovgivningen står at det er forbudt å slå barn. Denne loven er et godt eksempel på hvordan samfunnet lager grenser for foreldre som påvirker både de ulike mikrosystemene og hvert enkelt barns oppvekst (Broberg et. al., 2006, s. 41). Modellen til Bronfenbrenner er en systemisk modell noe som innebærer at alle ledd er gjensidig avhengig av hverandre. Blir det bevegelse i ett av leddene får dette betydning for de andre leddene (Gulbrandsen, L. M. 2006,

s. 52). Transaksjonsmodellen kan i grunn sees på som en paraply som det utvikles flere teorier innenfor. Biologiske, psykologiske og sosiale faktorer virker sammen.

Utfordringen med en så komplisert modell er at den kan bli upresis og dermed vanskelig å oversette til praksisfeltet. En fin ting med transaksjonsmodellen er at den minner oss om hvor komplisert og sammensatt et barns utvikling er, og hvor avgjørende tid er for hvilken retning utviklingen tar. I utviklingspsykologien innebærer en transaksjonsmodell at tid er viktig for utviklingen (Broberg et. al. 2006, s. 41). En annen utfordring med Bronfenbrenner og andre systemiske modeller er at det han beskriver er prosesser og det går ikke an å visualisere prosesser. Slik at en tegning av modellen kan gi inntrykk av noe som «er», og ikke de prosessene som modellen beskriver (Gulbrandsen, L. M. 2006, s. 66).

2.4 Kritikk av sosial arv

Det er fire kritikker av Jonssons teori om sosial arv.

Den første er:

Gustav Jonsson presenterte begrepet sosial arv i 1967. I forhold til begrepet sosial arv hadde Jonsson fire påstander:

- Det handler om samspill mellom biologiske egenskaper og sosial arv.
- Foreldres avvik gjentas av deres barn
- Antallet avvikere i samfunnet stiger fra generasjon til generasjon
- Størrelsen på avviket økes fra generasjon til generasjon

I etterkant har en sett at de tre siste påstandene er kontroversielle da de gir inntrykk av at en alltid arver foreldres sosiale problemer. Jonsson fremla en psykologisk teori om at de traumer barn får i sin barndom har innvirkning på hvilke problemer barna får senere i livet (Erjnæs et. al., 2004, s. 56). Gustav Jonsson sin teori presenterer reduksjonisme. Begrepet sosial arv slik han forklarer det, gjør at foreldres problemer blir en altdominerende forklaring.

I Jonsson sin doktordisputas ble det fokusert på at det er psykologiske forhold som betyr mest for at barna arver foreldres utfordringer. Denne tankegangen ble problematisk fordi den i hovedsak fokuserte på sosiale utfordringer hos foreldre som utløsende faktor for barns problemer fremfor sosiale strukturer, samt at den ikke er basert på gode empiriske undersøkelser (Erjnæs et. al., 2004, s. 63). Slik jeg forstår kritikken av Jonsson sin teori

handler det om at teorigrunnlaget er for tynt sett i forskningssammenheng, samt at informasjonsgrunnlaget han bruker for sin teori faktisk viser det motsatte. Nemlig at barn ikke arver sosiale utfordringer fra sine foreldre.

Allikevel har Jonsson sin teori vært populær blant sosialarbeidere på tross av at teorien er mer handlingsblokkerende enn handlingsgivende. Grunnen til dette er at i sosialt arbeids tankegang så kan en ikke alltid konstatere at barns utfordringer er et resultat av overførsel av utfordringer fra foreldre til barn. Foreldres belastende oppvekstvilkår er en statisk risikofaktor som hverken kan elimineres eller påvirkes via sosialt arbeid. Eneste måte å fjerne risikofaktoren er å ta barna vekk fra foreldrene, og det kan naturlig nok ikke gjøres i alle tilfeller (Erjnæs et. al., 2004, s. 63).

Den andre kritikken er at hans tankemåte rundt begrepet sosial arv kan føre til stigmatisering av familiene, og dermed føre til selvoppfyllende profetier, som dermed skaper eller forverrer de sosiale problemene for barna. Med dette menes at voksne som arbeider med de stigmatiserte barna har lave forventninger til hva barna kan klare, som igjen kan gi barna lav selvfølelse. Det samme kan skje med foreldrene. De som skal hjelpe foreldrene kan ha lave forventninger til foreldrenes fungering i omsorgsrollen, og det kan på sikt ødelegge foreldrenes oppfatning av egen fungering i foreldrerollen (Erjnæs et al., 2004, s. 64).

Konklusjonen til Erjnæs et. al. (2004, s. 64) blir at sosial arv i den betydning som Jonsson beskriver bør fjernes som faglig begrep både innen forskning og sosialt arbeid.

En tredje kritikk er som Erjnæs et. al. (2004, s. 84) beskriver at et begrep som sosial arv blir et forsøk på å lage en forklaring på hvorfor noen barn utvikler sosiale problemer. Han mener også at en utfordring med begrepet sosial arv er at det sjeldent beskrives hvilken teori som ligger til grunn for tenkningen, men at utfordringene bare forklares med sosial arv.

Den fjerde kritikken av sosial arv er at forskjellige yrkesutøvere legger vekt på forskjellige elementer ved begrepet. Sosial arv kan for noen handle om f.eks. fattigdom eller arbeidsløshet, mens andre kan tenke på kriminalitet eller rusmisbruk. Forskjellige yrkesutøvere kan da risikere å legge vekt på forskjellige vansker i en familie. Begrepet setter også for mye fokus på foreldrene og for lite fokus på andre forhold som lokalsamfunn eller nærmiljø. Sosial arv kan beskrives som en skjult sosialfaglig diagnose. Med dette menes at

mindre enn 40% av sosialarbeiderne i Danmark bruker begrepet i sitt arbeid nettopp av den grunn at begrepet kan virke stigmatiserende på familiene de er i kontakt med. Noen sosial arbeidere mener begrepet er støtende (Erjnæs et. al., 2004, s. 92). Min mening er at begrepet sosial arv er brukbart, særlig ut ifra det som vi vet om det epigenetiske området og hvordan dette kan påvirke foreldre.

2.5 Oppsummering av bakgrunn og teoretiske begreper

Gustav Jonsson lanserte begrepet sosial arv på 1960 tallet. Definisjonen på begrepet er lik den som brukes i sosialt arbeid i dag, og handler om overføring av utfordringer fra foreldre til barn. Det som er nytt i dag er kunnskapen om hvordan biologien virker inn på den sosiale arven. Her kommer helsesykepleierne inn og kan bidra med forebygging av omsorgssvikt. Som ved andre begrep har det vært kritikk av begrepet sosial arv. Kritikken har handlet om at begrepet kan føre til stigmatisering av familier og gi foreldrene lave forventninger til egen foreldrerolle.

3 Teori

Jeg har satt fokus på forholdet mellom teori og praksis, og undersøkelsen i oppgaven handler om hvordan sosialarbeidere, og da kontaktpersoner i en barneverntjeneste, benytter seg av et begrep som sosial arv. Jeg skal nå gjøre rede for hvilke perspektiv en kan ha på forholdet mellom teori og praksis når det gjelder en profesjon som sosialt arbeid.

3.1 Forholdet mellom teori og praksis

Når vi er interessert i hvordan profesjonsutøvere bruker begreper i praksis, er det viktig å ha et bilde av forholdet mellom teori og praksis i profesjonssammenheng. Det kan gi oss et perspektiv på bruken av sosial arv innen arbeid i barneverntjenesten. Barnevern er basert på forskningsmessig kunnskap i tillegg til erfaringer, samt at barnevernansatte må forholde seg til loven. Det er flere som har skrevet om temaet og de kan gi oss et perspektiv på dette. Jeg har valgt ut forståelsesmåtene femtrinnsmodellen til Dreyfus og Dreyfus, Schön (1991) sin hypotese om «reflection in action», Brante (2014) sin studie om relasjonen mellom teori og praksis, samt Grimen om skjønn og forholdet mellom teori og praksis (2008).

En teori blir beskrevet som en sosial antagelse om menneskets natur, samfunnets natur og relasjonen mellom menneske og samfunn. Praksis kan bygge på prinsipper fra vitenskapen, men samtidig bygge på sunn fornuft, rutiner, tradisjoner eller evidensbasert praksis. Ulik praksis innenfor det profesjonelle sjiktet kan være mer eller mindre vitenskapsbaserte. To ytterpunkter blir da at på ene siden styres praksis kun av teori og på den andre siden styres praksis av ikke-vitenskapelige kunnskapskilder, også kalt naiv praksis.

3.2 Fem stadier i forholdet mellom teori og praksis

Herbert og Stuart Dreyfus har delt inn kombinasjonen mellom teori og praksis i en femtrinnsmodell. De fem stadiene presenterer ulike faser i læring av ferdigheter. I de ulike fasene er det en progresjon fra nybegynnerstadiet til ekspertstadiet der kunnskap og ferdigheter er integrert i arbeidet vi gjør. Modellen inneholder fem stadier for læring hvor en må tilegne seg læring, samt utøve kunnskap, for å gå fra et stadium til et annet. Modellen beskriver en progresjon der kunnskap og ferdigheter blir integrert i oss når vi når det siste stadiet. Dette gjør at en person ikke direkte kan gå direkte fra nybegynner til ekspert.

De fem stadiene til Dreyfus og Dreyfus er:

- Nybegynnere: de følger nøye regler og har ingen egne bedømmelser.
- Avanserte nybegynnere: følger retningslinjene, bedømmer ikke situasjoner på egen hånd, ser på ulike aspekter på samme måte og vektlegger de likt.
- En kompetent en: kan håndtere utfordrende situasjoner, men ser samtidig sine handlinger i lyset av egen planlegging og egne mål.
- Skikkelig: kan forstå situasjoner holistisk heller enn ut i fra individuelle aspekter. Kan se hva som er viktigst i en situasjon. Ser hva som avviker fra normale mønstre.
- Eksperten: følger ikke retningslinjer og regler. Har et intuitivt grep om forskjellige situasjoner basert på egen forståelse.

De fem ovenfor nevnte stadiene kan vise på hvilken måte og i hvilken grad en sosialarbeider kan bruke sin teori inn i arbeidet sitt, og at deler av arbeidet handler om egne erfaringer (Dreyfus og Dreyfus, 1986, s. 17). Handlingene til fagpersonene er preget av raske intuitive koblinger mellom tidligere erfaringer og nye situasjoner (Dreyfus og Dreyfus, 1986, s. 29).

3.3 Refleksjon i praksis

Donald Schön (2001) kan en tenke at har mye til felles med de ovenfor nevnte Dreyfus og Dreyfus. Det de har felles er tanken om at kunnskapen er integrert i utøveren.

Den amerikanske forskeren og professoren Schön (2001) utviklet en teori for praktisk kunnskap som han kaller reflection on action og reflection in action. Reflection in action handler om hvordan vi opptrer når en situasjon ikke er normal eller som forventet. Reflection on action handler om å reflektere rundt en erfaring du allerede har hatt.

Schön var opptatt av hvordan vi bruker vår kunnskap, og hvordan profesjonelle tenker når de arbeider. Schön beskriver at yrkesutøveren, som han kaller den profesjonelle, behandler sin sak som om den var enestående, og det kan ikke brukes standardteorier eller teknikker. Schön mener den profesjonelle må gjennomføre en reflekterende dialog over en uviss situasjon. Utfordringene redefineres slik at den som oppdager de må tenke på en ny måte. Ved å tenke på en ny måte kan en finne andre løsninger på utfordringer som dukker opp. Når en situasjon redefineres gjøres dette ved å forsøke å få situasjonen til å passe med definisjonen. Dette

gjøres ved valg av konsekvenser og forståelser som igjen fører til nye valg. Valgene fører til fenomener som kan forstås, problemer som kan løses eller muligheter som kan utnyttes. Vi reflekterer over vår handling, vår tankeprosess og eksperimenterer for å komme videre.

Schön mener dette blir en spiralprosess som gjennom forståelse, via handling fører til ny forståelse. Denne måten å reflektere på kan ligne på «prøve og feile», men er ikke det samme da hensikten er å reflektere over hver eneste «prøving». Videre setter resultatene fra hver «prøving» et utgangspunkt for neste «prøving». Refleksjonen hjelper oss til å standarden for neste «prøving» som enten fører oss tilbake i kjente handlingsmønstre eller til at vi må reflektere videre.

Schön presenterte, som nevnt ovenfor, to termer som han kalte refleksjon i handling og refleksjon over handling. Han var opptatt av situasjonen praktiseren står i. Han mener hver situasjon er unik og opplevelsen er individuell. Teorien til Schön var en kritikk av at en ikke kun kan følge boken, men at alle må lære gjennom egne prosesser. Av Schön blir begrepet «skjønn» forklart som et innslag av dømmekraft som også peker på det individuelle og spesielle (D. Schön, 2001, s 117-119).

En annen likhet mellom Schön og Dreyfus & Dreyfus er når Schön beskriver at utøveren står ovenfor en usikkerhet hvor det er nødvendig med større grad av refleksjon og justering, så kan dette sammenlignes med ekspertstadiet i Dreyfus & Dreyfus sin femtrinnsmodell

3.4 Relasjon mellom teori og praksis

Jerome Groopman sa i 2007 at statistikk ikke kan erstatte det mennesket legen har stående foran seg fordi statistikk ikke handler om individer, men gjennomsnitt.

Samtidig bør utviklingen av kunnskap sees kollektivt fordi en del av utviklingen skjer i team. Kunnskapsbasen for profesjonene blir videreformidlet til andre mennesker gjennom utdanningene. Noen ganger innebærer utdanningene en praktisk del hvor en arbeider i et yrke likt det en utdanner seg til. På denne måten får profesjonsutøverne mer kunnskap om sitt yrke også utenom det som læres bort på skolen. I det rutinepregede profesjonelle arbeidet forekommer ofte en teori hvor på handlingen følger etter. Det vil si at problemet Y kommer på bakgrunn av X. Men det er slik at hver situasjon defineres og diagnostiseres av den

profesjonelle. Slik at situasjonen defineres av den teorien som den profesjonelle velger å bruke (T. Brante, 2014, s. 246).

Brante (2014, s. 244) refererer i sin bok til en svensk studie på begynnelsen av 1990 tallet. Studien tok for seg relasjonen mellom teori og praksis, og 88 sosialarbeiderne med minst fem år yrkespraksis ble intervjuet. Studien ble ledet av Eric Olsson. Studien viste at sosialarbeiderne valgte forskjellige teorier og modeller i møte med sine klienter. Olsson så i etterkant at det ikke fantes klare grenser mellom modellene sosialarbeiderne brukte. Olsson så at den teorien sosialarbeideren brukte for å forklare klientens vansker videre styrte hvilken behandling klienten fikk. Videre så Olsson at den personlige bakgrunnen til sosialarbeideren påvirket hvilken teori og behandling klienten fikk. I samme studie viste det seg at flere av teoriene og modellene som sosialarbeiderne viser til er de teoriene de har lært i sosionomutdanningen. En kan spørre seg om det at sosionom utdanningen inneholder mange forskjellige teorier er en styrke eller svakhet med tanke på at det tydeligvis gir forskjellige oppfølging fra sosialarbeiderne ut i fra hvilken teori de velger å bruke (Brante, 2014, s. 233). I følge Brante (2014, s. 234) er det en diskusjon om sosialt arbeid er for fragmentert og derfor er i behov av en mer likhet både i teori og praksis. Samtidig mener andre at en trenger en annen type sosialt arbeid enn det som er i dag.

3.5 Profesjon og kunnskap

En annen som er opptatt av profesjoner og kunnskap er Harald Grimen i sin artikkel «Profesjon og kunnskap» fra 2008. Han er opptatt av profesjonenes kunnskapsbaser og sammenhengene mellom dem. For å forklare dette bruker han begrepet praktiske og teoretiske synteser. En sammenheng han fokuserer på er forholdet mellom teori og praksis. Grimen sier at det finnes flere forhold mellom teori og praksis, og at en profesjonell yrkesutøvelse foregår i samspill mellom disse. Det kan argumenteres for at Grimen mener at profesjonsutøvere plukker ut deler fra et univers av kunnskap som de har opparbeidet seg. Dette har likhetstrekk med Dreyfus og Dreyfus, og Schön. Grimen fokuserer ikke på læringsprosesser slik de andre gjør.

Grimen mener at det i profesjoner oppstår utfordring med forholdet mellom teori og praksis. Teoretisk kunnskap må kunne anvendes, og dette styres av regler. Videre mener Grimen at det er en del praksis som ikke kan forklares eller begrunnes teoretisk.

Grimen er opptatt av det han kaller profesjoner. Profesjoner må ofte bruke kunnskap fra mange forskjellige felt. Slik som en lege som ikke kun bruker sin medisinlære, men han bruker også samtaleteknikker for å snakke med pasientene sine og finne en teori på hva som feiler de. Grimen mener at forholdet mellom teori og praksis ikke kan forstås på kun en måte (Grimen, 2008, s. 74).

Grimen skiller mellom teoretiske og praktiske synteser. En teoretisk syntese går ut på at omfattende teori integrerer forskjellige kunnskapselementer i en profesjon sin kunnskapsbase. Hvis det som integrerer elementene i en profesjons kunnskapsbase er de fordringer som profesjonenes yrkesutøvelse stiller, har vi en praktisk syntese (Grimen, 2008, s. 72).

Grimen er videre opptatt av det han kaller teoretiske disipliner. Teoretiske disipliner er slik som kjemi, fysikk, sosiologi og psykologi, her bruker en ikke kunnskap fra andre felt enn det en arbeider i. Når en bruker fag fra flere disipliner kan det skje at de kommer i konflikt med hverandre, og igjen må ha med seg et skjønn som er både politisk, moralsk og juridisk. Når det gjelder sosialt arbeid så har ikke det faget en egen teori og det baserer seg derfor ofte på fag som samfunnsvitenskapen og de humanistiske fagene. Grimen mener derfor at praksis og kunnskap opparbeidet seg gjennom praksis spiller en selvstendig rolle i utøvelsen av yrkesrollen (Grimen, 2008, s. 72-74).

3.6 Sammenfatning av teorigjennomgang

Sammenfattet kan vi si at det er slik at teoretikerne har ulikt perspektiv på hva som ligger til grunn for profesjonsutøvelse. Dryfus og Dreyfus, samt Schön mener at teori er i bunn og en profesjonsutøver løsriver seg med økende praksiserfaringer. Grimen er mer opptatt av viktigheten av teorien, og mener erfaring gjør at profesjonsutøveren har et større utvalg av kunnskap og teori han velger mellom. Til slutt har vi Brante som mener at situasjonen bestemmes ut ifra hvilken teori utøveren velger å bruke blant de en har lært.

4 Metodisk tilnærming

I oppgaven har jeg undersøkt i hvilken grad kontaktpersoner i kommunal barneverntjeneste har begrepet sosial arv med seg i sitt arbeid med å hjelpe familier. Jeg har intervjuet seks kontaktpersoner for å høre hvordan de tenker om temaet mitt. I dette kapittelet redegjøres det for det metodologiske perspektivet for oppgaven.

Samfunnsvitenskapelig metode handler i hovedsak om veien til målet og hvordan vi skal gå frem når vi skal innhente denne informasjonen. Videre handler samfunnsvitenskapelig metode om hvordan denne informasjonen skal analyseres (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 32). Jeg har i oppgaven forsøkt å tydeliggjøre mine metodologiske valg for å gjøre oppgaven mer forståelig for leseren, og for å sikre bekreftbarhet og troverdighet i min studie.

4.1 Begrunnelse for valg av metode

Jeg har valgt kvalitativ metode fordi jeg er opptatt av aktørens motiver og hvordan de gir mening til eller forstår, de sakene de kommer inn i. Da særlig med vekt på hvordan de forstår og bruker begrepet sosial arv.

Hvilken forskningsmetode som velges – kvalitative eller kvantitative- avhenger av problemstilling og studiens formål (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 136). Kvalitativ metode passer oppgaven og min problemstilling som er «hva legger en kontaktperson i en barneverntjeneste i begrepet sosial arv, og på hvilken måte bringes begrepet inn i arbeidet som gjøres»? Jeg har utforsket hvordan noen erfarne barnevernsarbeidere forstår og bruker begrepet i ulike sammenhenger. Da er intervju en god metode, siden den gir fleksibilitet og mulighet for nærmere forklaringer, illustrasjoner og konkretiseringer fra aktørens side. På den andre side får en ikke høy grad av representativitet. Metoden kan likevel gi et innblikk i hvordan den profesjonelle utøver tenker og reflekterer om temaene.

I samfunnsvitenskapelig metodelæren dukker det raskt opp et viktig skille. Det er skillet mellom kvantitativ og kvalitativ metode.. Kvantitativ metode er å innhente data ved å f.eks. sende ut en spørreundersøkelse, og forskeren er opptatt av å telle fenomener. Kvalitativ metode handler mer om å få frem fyldige beskrivelser. Opp igjennom tidene har de to metodetilnærmingene blitt fremstilt ganske så forskjellige. Forskere som har brukt

kvantitative metoder har vært skeptiske til kvalitative metoder og motsatt (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 36).

Jeg har erfaring fra tidligere å ha jobbet som kontaktperson i en barneverntjeneste og det ga meg en antakelse om på hvilken måte sosial arv påvirker arbeidet til kontaktpersonene.

Kvalitative metoder kjennetegnes av at det er fravær av en analytisk hovedretning. Kvalitativ metode har vært brukt innenfor forskjellige tradisjoner som sosiologi, pedagogikk, antropologi og psykologi. Denne typen forskning kan gjennomføres på flere forskjellige måter. Det må gjøres et valg om på hvilken måte en ønsker å samle inn data, og de valg som gjøres på et trinn i prosessen avgrensner muligheter på senere trinn i prosessen. Den som gjennomfører forskningen må beskrive hva som gjøres i forskningsprosessen, og dette arbeidet lettes ved å etablere et forskningsdesign (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 80).

Kvalitativ metode ga meg en mulighet til å stille spørsmålstegn ved det jeg undret meg over i forhold til tema. Når en gjennomfører kvalitative intervjuer så kommer en nærme de som stiller som informanter, og det kan by på utfordringer. Det er derfor viktig å ha en bevissthet rundt måten en stiller spørsmålene på (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 36). Formålet med samtale dybdeintervjuet er å innhente informasjon, ikke å måle teoretiske variabler. Informanten sees på som en med kunnskap og livserfaringer som forskeren ønsker å få innsikt i (Ringdal, 2001, s. 242).

Selv om kvalitative intervjuer gir tilgang på informantens egen stemme og forståelse av informantens situasjon, så er det viktig å påpeke at intervjuet ikke gir direkte tilgang på autentisk erfaring. Denne er formidlet gjennom informantens hukommelse og fremstilling i møte med intervjuet, som også vil være del i rekonstruksjonen.

4.2 Valg av design

Utvalget informanter er viktig i forskning fordi denne prosessen har stor innflytelse på analysen av dataene. Ved kvalitativ forskning pleier en ikke å velge ut informantene tilfeldig. Dette fordi hensikten med kvalitative undersøkelser er å generere overførbar kunnskap og

dermed på mer utfyllende kunnskap om fenomenet. Slik at rekrutteringen av informanter har er strategisk mål.

4.3 Rekruttering og utvalg

Når det skal gjennomføres en utvelgelse av informanter til intervjuer må en velge hvilken metode en ønsker å bruke. Jeg har valgt strategisk utvelgelse av informanter. Strategisk utvelgelse vil si at forskeren har bestemt seg for hvilken målgruppe forskningen skal rette seg mot. Hvor mange informanter som skal med i intervjurunden er vanskelig å definere på forhånd, men kan bli tydelig etter som undersøkelsen gjennomføres. Utvelgelse av informanter i kvalitative undersøkelser gjøres med utgangspunkt i hensiktsmessighet og ikke representativitet (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 107). Det er ulike måter å sette sammen strategiske utvalg på. I min forskning har jeg valgt å benytte et intensivt utvalg. Begrunnelsen for dette valget er at jeg ønsker å intervjuer få informanter som kan bidra med mye informasjon (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 107-117).

Jeg har valgt «snøballmetoden» for å komme i kontakt med informanter. Informantene rekrutteres ved at forskeren forhører seg om personer som har god kjennskap til temaet som undersøkes. Jeg har spurt de jeg kjenner som arbeider i en kommunal barneverntjeneste om de kjenner noen som kan tenke seg å stille opp som informanter for meg, og som samtidig er i min målgruppe. Dersom noen kjenner noen som er aktuelle så får jeg kontaktinformasjon fra de, og kan selv ta direkte kontakt med personene det gjelder. Det som er avgjørende for hvilken metode som bør brukes for valg av informanter er hva som er mest formålstjenlig for å kunne besvare på spørsmålene jeg har utarbeidet (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 115).

Ettersom jeg er opptatt av å få kunnskap om kontaktpersonenes refleksjoner og bruk av temaet i problemstillingen min var det viktig i mitt arbeid med å finne informanter at de fortsatt arbeider som kontaktpersoner og har arbeidet som det i flere år før intervjuene gjennomføres. Det kunne vært spennende å sett på om det var forskjeller i hvordan temaet ble brukt fra barneverntjeneste til barneverntjeneste, eller fra ung til eldre kontaktperson. Dette ville trolig beriket mitt materiale, men jeg valgte å begrense meg til noen få informanter med noenlunde samme arbeidsted og erfaring. For denne oppgaven hadde det blitt for omfattende å

intervjue 30-40 personer. Jeg valgte å sette sammen informantene slik jeg gjorde for å se om det allikevel var forskjeller i hvordan de inkluderte temaet i mitt arbeid. For meg ble det krav at informantene skulle ha minimum fem års erfaring med arbeid som kontaktperson i en barneverntjeneste og alderen på informantene skulle være mellom 35 og 50 år. Bortsett fra dette var eneste kriteriet at de arbeidet som kontaktperson i en kommunal barneverntjeneste. Jeg hadde et ønske om å få informanter fra forskjellige kjønn, men dette viste seg å være vanskelig da det er et mindretall av kontaktpersoner i barneverntjenester som er menn. I 2011 var det 5921 kvinnelige ansatte i barneverntjenesten mot 1078 mannlige ansatte (SSB, 2014/18, kap. 3.1).

Jeg har valgt å intervju seks informanter i min studie. Jeg mener at det gir et innblikk i tema og tenkemåter som er mulige innenfor feltet, og det at jeg har valgt erfarne og kompetente utøvere styrker studien for å belyse hvordan noen utvalgte kontaktpersoner i kommunal barneverntjeneste har med seg tema sosial arv inn i sitt daglige arbeid.

Informantene arbeider i forskjellige barneverntjenester i Akershus og Østfold. De har mellom fem og ti års erfaring fra barneverntjenester i Norge. En av informantene har i tillegg 20 års erfaring med arbeid i en barneverntjeneste i Serbia. Av utdanning er alle enten utdannet barnevernspedagog, psykolog eller sosionom. Når jeg skulle velge ut informanter fant jeg raskt ut at jeg måtte finne barneverntjenester som arbeidet etter generalist modellen, det vil si at kontaktpersoner jobber både undersøkelse og tiltak, for at de skulle besvare alle spørsmålene mine. Ved utvelgelsen av informantene fant jeg da ut at de største barneverntjenestene i landet jobber etter spesialist modell, slik at mine informanter er fra små eller mellomstore barneverntjenester.

4.4 Utforming av intervjuguide

Jeg har valgt å bruke semi-strukturert intervju. Semi-strukturert vil si at det hverken er en åpen eller lukket intervjuguide, men et intervju basert på en intervjuguide. En intervjuguide er en liste over generelle spørsmål som forskeren skal innom i løpet av intervjuet av informanten. I mitt arbeid med intervjuguiden fant jeg temaer jeg ønsket å belyse og spørsmålene ble laget for å belyse temaene. Spørsmålene ble laget slik at informanten skulle bli oppmuntret til å komme med utdypende informasjon. En intervjuguide inneholder ofte

underpunkter for å få utdypet temaene. Et delvis strukturert intervju gir ofte en god variasjon mellom fleksibilitet og standardisering (Johannessen, Tufto og Kristoffersen, 2005, s. 138).

Det er viktig å utarbeide en god intervjuguide. Jeg delte min intervjuguide inn i 3 temaer. Temaene var teori, undersøkelse og valg av tiltak. Jeg valgte å ha 1 til 4 spørsmål under hvert tema, og temaene var knyttet opp til min problemstilling. I utformingen av spørsmålene la jeg vekt på å formulere spørsmål som kunne få frem informantens bakgrunn og erfaringer rundt temaet sosial arv inn i en barnevernssak. Alle informantene ble informert om prosjektets forskningsspørsmål som besto i å finne ut hvordan begrepet sosial arv blir hensyntatt i en barnevernssak. Informantene var derfor bevisst hva det var jeg ønsket å vite mer om via min forskning. Til det første temaet er tanken at spørsmål vedrørende kunnskap om sosial arv er nyttig for å få et bilde på informantens kunnskap om temaet. Det andre temaet ble valgt for å få innsyn i hvordan temaet blir tatt med inn i undersøkelsesperioden av en barnevernssak. Tanken med det er å se i hvilken grad informantene er opptatt av temaet, se om temaet blir hensyntatt i undersøkelsesperioden. Mitt tredje tema var valg av hjelpetiltak, og om sosial arv ble tatt med inn i vurderingene som gjøres før en bestemmer hvilke hjelpetiltak som skal foreslås i en familie. Mitt siste tema var i forhold til tankegangen ved de forskjellige barneverntjenestene, og om sosial arv har plass i tenkningen ved de forskjellige tjenestene.

Ved å spørre kontaktpersonene om hvordan de arbeider i forhold til temaet ved hjelp av åpne spørsmål som omhandlet temaet hadde informanten anledning til å styre hva de ønsket å fortelle og ikke fortelle. Jeg la også til rette for at informanten kunne introdusere temaer som jeg ikke hadde tenkt ut på forhånd. Jeg brukte aktiv lytting i intervjuene mine slik at jeg kunne gjenta viktige begreper og fenomener som kontaktpersonene fortalte om. Ved å bruke aktiv lytting fikk jeg også anledning til å stille oppklarende spørsmål for å få en fordypning i det som ble fortalt, og samtidig hjelpe intervjuobjektet til å fortsette å fortelle sin historie. Med en slik fleksibilitet tenker jeg at en får muligheten til å få frem nyanser og variasjon.

4.5 Gjennomføring av intervjuene

Når det gjelder gjennomføring av intervjuene var jeg opptatt av at de ble gjort på et sted med lite forstyrrelsesmomenter. Jeg ga informantene muligheten til å velge mellom mitt kontor, deres kontor eller et nøytralt grupperom på skolen hvor jeg studerer. Jeg var opptatt av at det

ikke var forstyrrelsesmomenter i nærheten ved gjennomføring av intervjuene. Samtidig ønsket jeg å gjennomføre intervjuene på et sted som var mest praktisk for mine informanter slik at det ikke opplevdes krevende for de å få tid til å stille opp til intervju. Jeg vet av egen erfaring at kontaktpersoner i kommunal barneverntjeneste stadig er presset på tid. Alle informantene valgte at jeg kom til deres arbeidssted også gjennomførte vi intervjuene enten på deres kontor eller et møterom i tjenesten.

Ifølge Kvale og Brinkmann (2015, s. 160) så er de første minuttene av et intervju avgjørende. Informanten vil ha en klar oppfatning av forskeren før de begynner å legge frem sine opplevelser og arbeidsmåter rundt temaet i intervjuet. Mine informanter fikk informasjonsskrivet i forkant av intervjuet, samtidig som jeg gikk igjennom det med informantene før jeg startet intervjuprosessen. Hensikten med å gjennomgå informasjonsskrivet var å sørge for at informantene mine var kjent med sine rettigheter i forbindelse med å stille til intervju. Etter å ha gjennomgått informasjonsskrivet gikk jeg kort i gjennom tema og formål med intervjuet. Videre fikk informantene anledning til å stille meg eventuelle spørsmål dersom de lurte på noe i forkant av intervjuet. Jeg informerte om tiden jeg tenkte at intervjuet kom til å vare, fra 30 til 50 minutter.

Når jeg gikk i gang med intervjuene var mitt fokus som intervjuer på å innta en dels utforskende rolle og dels en deltakende rolle. Hensikten med dette var å ikke være en passiv tilskuer til informantens liv, men å delta aktiv i samtalen. Ved å innta en slik rolle så behandler ikke jeg som intervjuer intervjupersonens beskrivelser og fortellinger som fakta som skal analyseres, men som ytringer som samproduseres i intervjuets interaksjon (Kvale og Brinkmann 2015, s. 120). Intervjuer må stille seg spørsmålet: hva vil jeg vite? Før en bestemmer seg for hvordan rollen som intervjuer skal spilles. Det varierer mellom om rollen som opinionsundersøker eller utforsker/deltaker egner seg best (Kvale og Brinkmann 2015, s. 122). Viktige spørsmål å stille seg i forkant av intervjuene er hvor forskjellige er forskeren og intervjupersonen for eksempel når det gjelder kjønn, alder og etnisitet, og hvordan påvirker dette maktrelasjonen mellom intervjuer og intervjupersonen? Dette bør forskeren reflektere over i forkant av gjennomføringen av intervjuene (Kvale og Brinkmann 2015, s. 124).

Jeg som forsker og ansatt i kommunal barneverntjeneste hadde en plan om å bruke deler av DCM barnesamtalen i intervjuene mine. Dette er en metode som jeg ble kurset i for noen år siden, og som åpner godt for å få til en god samtale med intervjuobjektet, samtidig som jeg stiller åpne spørsmål (K. T. Gamst 2011). Denne metoden brukes jeg i alle samtaler med barn i min jobb er noe jeg er godt kjent med.

Foley beskriver flere typer av intervjupersoner, og en av de er læreren. Ved bruk av metoden «læreren» oppmuntres de som blir intervjuet til å spørre om spørsmål som de finner interessante, og på denne måten blir stemmen til intervjupersonen hørt. Intervjupersonen får større kontroll over intervjuet, og intervjuet blir mer som en hverdagslig samtale mellom to parter. I følge Foley forbinder denne subjektposisjonen seg med dybdeintervjuet og harmonerer godt med deltakermodellen for intervjuer (Kvale og Brinkmann, 2015, 2. 123).

Kvale og Brinkmann (2015, s. 194) beskriver seks kriterier for god kvalitet på et intervju:

- I hvilken grad fås spontane, innholdsrike og relevante svar fra intervjupersonene.
- Jo kortere intervjuers spørsmål og jo lengre svar en får fra intervjuobjektet, jo bedre.
- Følges spørsmålene opp fra intervjuers side, og hvordan klargjøres svaret.
- Idealintervjuet blir tolket mens det pågår.
- Intervjueren forsøker i løpet av intervjuet å klargjøre sine fortolknings av intervjuobjektets svar.
- Intervjuet er selvkommuniserende.

Kvaliteten på det originale intervjuet er avgjørende for kvaliteten på den senere analyseringen, verifiseringen og rapporteringen av intervjuet. Jeg valgte på bakgrunn av dette å benytte lydopptak i alle intervjuene, og dette samtykket informantene til. Hensikten med å benytte lydopptak var å styrke kvaliteten på analyseringen og rapporteringen i etterkant av intervjuet. Samtidig gjorde jeg notater underveis i intervjuet for å få med kroppsspråk og ansiktsuttrykk i den senere analysen.

4.6 Transkribering og analyse

Jeg valgte å gjøre transkriberingen av intervjuene på egen hånd. Grunnen til dette var at jeg ønsket å komme mer innpå intervjuene, og samtidig huske de sosiale og emosjonelle

aspektene ved intervjusituasjonen. En forsker som transkriberer sine intervjuer selv lærer mye om egen intervjustil.

Det informantene sa ble transkribert ordrett. Det å transkribere er en krevende prosess fordi det tar mye tid. Samtidig så blir intervjuene bedre strukturert og bedre egnet for analyse når de transkriberes fra muntlig til skriftlig form. Å transkribere blir å klare gjøre intervjuene for analyse, og blir på denne måten en del av analysen. I og med at jeg transkriberer alle intervjuene selv så blir alle transkriberingene gjort på samme måte. Jeg har valgt å bruke talespråkstil i alle mine transkriberinger. Det er ikke nødvendig med en nøyaktig konversasjonsanalyse når det som transkriberes er en meningsanalyse av en stor intervjutekst fra et vanlig intervjuprosjekt (Kvale og Brinkmann 2015, s. 209).

I forhold til reliabilitet av transkriberingen var jeg opptatt å lytte til opptakene flere ganger når jeg transkriberte. Jeg spolte tilbake når jeg var usikker på om jeg hørte rett for å dobbeltsjekke hva som ble sagt. Denne måten å arbeide på bidro til at materialet ble godt kjent for meg. Ved å lytte til båndet med opptak flere ganger kunne jeg oppdage om ulikhetene skyldes dårlig kvalitet på opptaket eller at jeg hadde hørt feil (Kvale og Brinkmann 2015, s. 211). Jeg oppdaget ved transkriberingen at det var interessant å se om det var jeg som forsker eller intervjuobjektet som hadde mest og lengst pauser. Det jeg kom frem til var at det byttet på, samtidig som de var forskjellig fra intervjuobjekt til intervjuobjekt. Transkriberingen av mine intervjuer ble på 33 sider. Det korteste intervjuet ble på 4 sider og det lengste på 8 sider. Årsaken er at noen av intervjuobjektene pratet mer enn de andre, og var mer meddelsomme og reflekterende.

Ved transkripsjon er det viktig å ha med det etiske perspektivet. Opptakene og transkriberingen må lagres trygt, og slettes når de ikke skal brukes mer. Jeg valgte allerede i intervjuet og transkriberingsdelen å skjule intervjuobjektets identitet (Kvale og Brinkmann 2015, s. 213). Årsaken til valget mitt var at jeg i min forskning var ute etter å finne ut tanke- og arbeidsmåten til mine intervjuobjekter, og det kunne jeg få selv om intervjuobjektene ble anonymisert.

4.7 Validitet og generaliserbarhet

Jeg har i oppgaven forsøkt å ha et bevisst forhold til min fremgangsmåte, da jeg antar at det vil påvirke de funn jeg sitter igjen med etter gjennomføring av intervjuene. Slik jeg ser det har ikke min bakgrunn som tidligere kontaktperson i en barneverntjeneste påvirket intervjusituasjonen på noen annen måte enn at vi raskt har kommet i god flyt i samtalene da vi forstår hverandre.

4.8 Etiske vurderinger

Etikk handler om forholdet mellom mennesker, og hva vi kan og ikke kan gjøre mot hverandre. Etikk kommer inn i forskningen fordi det også kan handle om måten mennesker påvirker hverandre på. Etiske problemstillinger kan oppstå når forskningen direkte berører mennesker, og da særlig ved datainnsamlingen. Det er viktig at forskeren tenker på hvordan temaet en belyser kan få etiske konsekvenser for enkeltmennesker, grupper av mennesker eller samfunn. Samtidig er det viktig at etiske hensyn ikke går foran slik at forskning for eksempel ikke kan bidra til å bedre barn og unges levekår (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005, s. 91- 93).

Overfor mine intervjuobjekter har jeg forsøkt å etterfølge tre viktige etiske retningslinjer innenfor kvalitativ forskning: informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av at de velger å delta i min studie. Det varierte hvor opptatte intervjuobjektene var at hensikten med min masterstudie. Jeg presiserte for intervjuobjektene at de selv valgte om de ønsket å stille til intervju. Jeg opplevde ingen som ikke ønsket å delta allikevel eller som ønsket å trekke seg underveis i intervjuet. Thagard (2009, s. 28) er opptatt av konsekvensen det å delta i studien kan ha for informantene.

4.9 Konfidensialitet og anonymitet

Konfidensialitet i forskning handler om en enighet med intervjuobjektene i forhold til hva informasjon som fremkommer kan brukes til. Hva kan forsker gjøre med dataene som deres deltakelse er et resultat av? Konfidensialitet som etisk område handler om det problematiske ved at anonymitet på den ene siden kan beskytte deltakerne, men på den andre siden skal det være et alibi for forskerne. Anonymitet kan noen ganger ødelegge hensikten med forskningen.

Noen intervjuobjekter ønsker også å nevnes ved navn da de har brukt av egen tid til å gi forskeren informasjon (Kvale og Brinkmann 2015, s. 106).

5 Analyse: «sosial arv i barneverntjenesten – hvordan og hvorfor?»

Min form for intervjuanalyse er at jeg har valgt å foreta en analyse av intervjuene og trukket teoridelen inn i analysen. Hensikten med en analyse av materialet er å finne ut av betydningen av det som sies (Kvale og Brinkmann 2015, s. 223), samt å se om det er likheter og ulikheter i hvordan det jobbes i forskjellige barneverntjenester opp mot mitt tema.

Dette kapitlet presenterer funn fra undersøkelsen hvor jeg tolker informantenes egne utsagn og vurderer de opp imot teorigrunnlaget. For å få en forståelse av tankegangen til kontaktpersonene i forskjellige barneverntjenester når det gjelder bruk av temaet sosial arv ble informantene invitert til å fortelle om på hvilken måte og i hvilket omfang temaet sosial arv blir tatt med inn i arbeidet i en barnevernssak.

Min problemstilling er: **Hva legger en kontaktperson i en barneverntjeneste i begrepet sosial arv, og på hvilken måte bringes begrepet inn i arbeidet som gjøres?**

For å belyse problemstillingen ved bruk av svarene fra informantene har jeg gjort analysen på denne måten:

Jeg valgte å dele intervjuguiden og analysen av intervjuene inn i fire hovedkategorier og presentert de i delene en til fire med hver sine underkategorier.

Det første delen er teori, og omhandler informantenes teorigrunnlag i forhold til tema. Her har jeg vært nysgjerrig på hva informantene vet om temaet epigenitikk og sosial arv. Dette mener jeg var nyttig i forhold til informantenes kunnskap om det temaet jeg var opptatt av.

Den andre delen i dette kapitlet var undersøkelsesdelen i en barnevernssak. Her var spørsmålene mine rettet opp i mot i hvilken grad og på hvilken måte sosial arv bringes inn i denne delen av barnevernssaken.

I tredje del av dette kapitlet ønsket jeg informasjon om kontaktpersonene sin involvering av sosial arv i tiltaksarbeidet i en barnevernssak.

I den fjerde og siste delen av oppgaven har jeg ønsket å kartlegge om sosial arv er en del av tenkningen på de forskjellige stedene informantene jobber. Målet med dette var å finne ut om det samsvarer mellom informant og hvordan kontoret tenker om temaet, og om hvordan kontoret tenker preger kontaktperson sin tankegang og utførelse av arbeidet.

Hensikten med oppgaven har vært å finne ut av om og i så fall i hvilken grad kontaktpersoner i barneverntjenesten har med seg temaet sosial arv inn i en barnevernssak, og med det belyse i hvilken del av barnevernssaken temaet er mest brukt. Samtidig ønsket jeg å åpne opp for prosesser hos kontaktpersonene i forhold til hvordan sosial arv blir vektlagt eller nedprioritert i forhold til andre viktige temaer i arbeidet med barn og deres familier. Videre har jeg ønsket å finne ut noe om hvordan tenkningen rundt temaet preger de forskjellige kontorene, og ikke kun en enkelt kontaktperson. Hensikten med dette er å se om det er differanser kun mellom kontaktpersonene eller kontorene generelt.

Jeg har drøftet hovedfunnene opp imot perspektiver som er presentert i oppgavens kapittel to.

5.1 Del en – hva er sosial arv?

Hensikten med å ta med spørsmål som omhandlet bakgrunn og teori er å få en bakgrunnsforståelse av informantens kunnskap om tema, samt å vekke interessen for temaet.

Som nevnt i teorikapittelet er Gustav Jonsson på 1960-tallet den første som bruker begrepet sosial arv. Han bruker begrepet for å forklare at barn arver forskjellige typer problemer fra sine foreldre. Mitt hovedfokus i oppgaven er overførsel av sosiale problemer fra foreldre til barn.

Blant informantene viser det seg å være forskjeller i kunnskap om temaet. Alle informantene vet hva sosial arv er, men har kun hørt om epigenetikk uten å kunne forklare hva det er i praksis. Alle seks informanter beskriver sosial arv som problematikk over generasjoner, og det vi opplever som vi tar med oss videre. Her ser vi noe spennende i at alle informantenes beskrivelse av sosial arv er lik Gustav Jonsson sin forklaring og samsvarer med teoridelen i oppgaven.

Den første informanten jeg intervjuer sier:

Sosial arv, det ser vi godt her med at det følger med problematikk over generasjoner.

En annen informant forbinder hvordan vi er som personer med at vi konstruerer vår verden sosialt. Informanten sa videre:

Vi er jo en fin kobling av alt vi har erfart og blitt fortalt gjennom livet. De forestillingene vi har fått gjennom en sosialisering prosess, og miljøene vi har vært i, og da særlig i hovedsak gjennom våre foreldre, så blir det utvidet ettersom vi blir eldre. Derfor er vi som vi er og gjør som vi gjør.

Dette viser til det Gustav Jonsson sier om sosial arv. Informantene mener vi tar etter våre foreldre, og dette preger den vi er i dag.

De svenske forfatterne Bengt og Martin Börjesson skriver i sin bok «at forstå sosialt arbete» (2015, s. 286) om den sosiale konstruksjonen og at det handler om vår forståelse av omverdenen. De mener at for å forstå andre så må en også forstå seg selv.

Kunnskap avhenger av det perspektivet vi har med oss, samt av de grunntankene vi bruker når vi bestemmer oss for hvilken kunnskap vi søker etter. Sosial konstruktivismen kan avhenge av språket vårt da vi trenger språket for å tolke eller beskrive hendelsesforløpet: ved hjelp av sosial konstruktivismen konstruerer vi våre bilder og oppfattelser av virkeligheten. Vivien Burr har skrevet en mye lest tekst om sosial konstruktivisme og hun fokuserer på at alle deltakerne i samspillet kommer frem til samme tolkning, og hun mener dette kommer av at tolkningen avhenger av den språklige referanse hvert menneske har bygget opp i samspill med andre. (Börjesson og Börjesson, 2015, s. 286 - 287). Her kan en se på Dreyfus og Dreyfus (1986) og tenke at desto flere nivåer en har vært igjennom i femtrinnsmodellen desto bredere erfaring har en med seg inn i arbeidet sitt som kontaktperson. Dette påvirker måten vi forstår familiene på. Dette må en ha med seg når en vurderer i hvilken grad temaet blir brukt inn i en barnevernkontekst.

Som en informant sier:

Det er en bindeledd mellom det foreldre har med seg og det barnet har med seg fra sine foreldre. Både gener og miljø, og jeg tenker at det henger sammen. Hos foreldrepar som har vokst opp med økonomiske problemer, lavt utdannende og sosial hjelp så ser man ofte at det har sammenheng med de som kommer etter. At dette er utfordringer som også kan henge sammen med hvordan de fungerer i livet. Og at det også kan være positivt.

Denne informanten er delvis inne på epigenetikk uten å selv vite om det når det snakkes om at gener og miljø henger sammen. Informantene er bevisst skillete mellom det sosiale og biologiske, uten at det ligger større dybde i kunnskapen slik den kommer til uttrykk her.

Sosial arv blir av en informant beskrevet som hvordan en blir vant med at en familie fungerer og hva som ligger til de forskjellige rollene. En del av den sosiale arven er at gutter lærer å være gutter og jenter lærer å være jenter. Videre sier informanten at det også omhandler det å være rollemodeller for sine barn og da hvordan en omtaler andre.

4 av 6 informanter er opptatt av at vi har en tendens til å se på sosial arv som negativt i barnevern sammenheng, istedenfor å se på de positive sidene med sosial arv. En informant sier:

For det er mye sosial arv som er bra. Men det blir ikke omtalt som interessant tydeligvis.

Dette beskrives i teoridelen i kapitlet om kritikken av sosial arv. Erjnæs (2004, s. 84) mener at sosial arv blir et forsøk på å lage en forklaring på hvorfor noen barn utvikler sosiale problemer. Det samsvarer med det jeg selv har erfart som kontaktperson hvor sosial arv omtrent alltid blir brukt negativt, og det er sjeldent at en snakker om positiv sosial arv. Hva er årsaken til det? Kan vi fokusere mer på sosial arv med positivt fortegn? Hvordan vil det være for familiene vi er i kontakt med?

En informant sier at epigenitikk og sosial arv er to forskjellige ting. Epigenitikk handler om de opplevelsene jeg eller mine forfedre har hatt i sine liv som påvirker hvordan mine gener, eller hvordan deres gener, har utviklet seg, og hatt påvirkning på hvordan mitt utgangspunkt var. Videre sier informanten at hvis det skjer et stort traume i en persons liv, så kan en se spor av det traumet i personens barn og barnebarn ved at det har skjedd en endring i personens gener. Selv om personen selv ikke har hatt traumene synes det i personens gener.

I teoridelen av oppgaven har jeg beskrevet epigenitikk som en midlertidig endring i genes funksjon, og at overføring på tvers av generasjoner skjer via epigenetiske prosesser. Slik at denne informanten har god kjennskap til epigenitikk og hvordan det kan påvirke et barn via deres gener, og ikke kun via deres sosiale miljø. I teorikapittelet refereres det til Kvello som mener at hvordan foreldre tilrettelegger for egne barn og kvaliteten på omsorgen de gir barna sine ofte overføres fra generasjon til generasjon. Videre mener Kvello at generasjonsoverføringer kan være en kombinasjon av læring og genetikk. Dette er det samme som informanten forteller om i intervjuet.

Det at det kun er den ene informanten som kan noe om epigenitikk mener jeg er underlig i en barnevernkontekst. Informanten sier at den har lært om epigenitikk og fått interesse for det etter et kurs hun var på i forbindelse med jobb for noen år siden. Før kurset hadde hun ikke hørt om epigenitikk. Mine informanter har kun kjennskap til den sosiale biten av temaet sosialarv, og ikke til den genetiske delen. Ingen forteller om at de er opptatt av svangerskapet og tiden før barnet fødes. Kan det være at de har fokus på det uten at de tenker på å nevne det i intervjuet? Er det slik som Brante mener at sosialarbeiderne i utdanningen lærer for mange forskjellige teorier, og at egen bakgrunn ligger til grunn for hvilken teori de velger å bruke. Er det årsaken til at epigenitikk ikke blir fokusert på? Blir det for mange teorier å forholde seg til?

Når en ser på teorikapittelet «tidlige faktorerens betydning – arv og gener» som omhandler ny kunnskap om hvordan hjernes påvirkes allerede i svangerskapet er dette bekymringsfullt. Særlig når en vet at forskning har vist at mors psykiske helse, stress, depresjon og angst i svangerskapet påvirker barnets negative erfaringer etter fødsel, samt at mors psykiske tilstand i svangerskapet kan ha direkte sammenheng med barnet utviklingsmessige forstyrrelser. I

teorikapittelet refereres det til Kvello (2015, s. 221) som mener at hvordan foreldre tilrettelegger for egne barn og kvaliteten på omsorgen de gir barna sine ofte overføres fra generasjon til generasjon. Videre mener Kvello at generasjonsoverføringer kan være en kombinasjon av læring og genetik.

Jeg undrer meg da over at det ikke er mer fokus i kommunal barneverntjeneste på hvordan svangerskapet har forløpt for en del mødre. Da dette kan være med å forklare mer av et barns utfordringer i dag. Dette blir den aller første påvirkningen et barn får fra sine foreldre, og på denne måten den aller første sosiale arven.

Kan det være at det er fokus på dette uten at informantene tenker på det i intervjuene? Eller har kontaktpersoner i barneverntjenesten for lite kunnskap om hvordan et barn påvirkes i mors mage? Burde dette hatt større fokus i barnevernutdanningene?

5.1.2 Oppsummering av del en av analysen

Ut ifra det som fremkommer i intervjuene blir det tydelig at alle informantene er godt kjent med temaet sosial arv. Men at de har forskjellige måter å forklare det på, og det blir viktig å se dette i sammenheng med egne erfaringer. Noen informanter er mer opptatt av sosial påvirkning enn andre. Gjennomgående forklarer de det som utfordringer i en familie som varer gjennom generasjoner. Den sist nevnte måten informantene forklarer temaet sosial arv på samsvarer med Gustav Johnssons teori som er nevnt i begynnelsen av dette kapittel og i oppgavens teoridel. Dette viser for meg at beskrivelsen på hva sosial arv er på mange måter den samme i dag som da Jonsson lanserte begrepet på 1970-tallet.

Det som jeg finner spennende i analysen er at 2/3 deler av informantene er opptatt av at sosial arv ikke nødvendigvis trenger å være negativt, men at det ofte er det negative som fokuseres på. Dette samsvarer med min teoridel hvor all litteratur jeg fant om sosial arv kun var negativt ladet.

Det er tydelig at temaet sosial arv er kjent for alle som jobber som kontaktperson i barneverntjenesten, men 5 av 6 kontaktpersoner kan ikke forklare ordet epigenittikk. Det antyder at dette ikke er et utbredt ord eller fokus område i kommunalt barnevern per i dag.

Dette samsvarer ikke med hvordan det er i den barnevernstjenesten hvor jeg jobber i dag, hvor epigenitikk snakkes om og er et begrep alle er kjent med hva er. Epigenitikk er med som tema inn i mange saker ved mitt kontor. Hva blir konsekvensen av at kontaktpersonene kun har med den sosiale og ikke den genetiske delen av sosial arv inn i arbeidet sitt? Får det konsekvenser for hjelpen til barna? Og i så fall hvilke konsekvenser?

Som videre tema i oppgaven min blir da kun sosial arv da dette er kjent for alle 6 kontaktpersonene. Og videre i analysen skal jeg se på i hvilken grad temaet er i bruk i to viktige deler av en barnevernssak, samt hvordan det brukes ved de forskjellige barneverntjenestene.

5.2 Del to – sosial arv i undersøkelsesfasen

Vi skal nå se på undersøkelsesfasen som er en sentral del av barneverntjenestens arbeid. Bruker sosialarbeiderne sosial arv i denne fasen? Det er egentlig to tema her og det første er om kontaktpersonene tar med temaet inn i undersøkelsene som gjøres, og det andre er om foreldrene bringer temaet inn i saken?

5.2.1 Regelverk

Det som blir tydelig i svarene fra informantene er at de rammes av et regelverk som lager føringer for hvordan de kan gjennomføre en barnevernundersøkelse. Lov om barneverntjenester § 4-3 omhandler gjennomføringen av en undersøkelse. Loven sier at barneverntjenesten skal undersøke forholdet dersom det er rimelig grunn til å tro at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak. Videre sier loven at undersøkelsen ikke skal gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Dette blir relevant for min forskning fordi loven da gir begrensninger i forhold til i hvilke saker teamet sosial arv kan bringes inn i en undersøkelsesprosess og ikke.

Mange barn og foreldre kan oppleve en barnevernundersøkelse etter barnevernloven belastende, og derfor ble betydningen av § 4-3 andre ledd understreket i forarbeidene til loven. Fokuset var på hvor omfattende en undersøkelse skal gjøres vil avhenge av omstendighetene rundt, og der hvor foreldre og barn har motstridende interesser skal en barnets beste vurdering være avgjørende. Ved gjennomgang av innkommet

bekymringsmelding er terskelen lav for å iverksette undersøkelse, men § 4-3 andre ledd er en presisering om at undersøkelsen skal gjennomføres så skånsomt som mulig for de berørte parter. Hvor omfattende en undersøkelse skal gjøres avhenger naturligvis av sakens alvorlighetsgrad (Ofstad og Skar, 2009, s. 68).

I teorikapittelet om Schön beskrives det at det må foregå en tolkning uten bruk av standardteknikker og hver sak er enestående. Det er en ukjent situasjon i hver sak og den må reflekteres over. En informant sier at det i meldingsmøtet fokuseres på innholdet i meldingen, og at neste ledd i barnevernssaken er å følge opp og undersøke denne bekymringen. En annen sier at det kommer an på hva bekymringsmeldingen handler om hvilke temaer som bringes inn i undersøkelsen. Samme informant sier at de har mer fokus på temaet i vanskeligstilte familier enn i de ressurssterke. En interessant ting som fremkommer her er at informanten mener dette handler om forforståelse for hva familien kan streve med fordi vanskene knyttet til sosial arv skiller seg mer ut i samfunnet når det handler om vanskeligstilte familier. Hun sier:

Er det en bekymringsmelding som overhodet ikke tar for seg sosial arv eller familiefungering, eller bekymring knyttet til det. Og går på helt andre ting som vold eller overgrep, så er det jo det vi har fokus på. Så kan vi håpe at vi husker på det andre etter hvert.

Dette er slik som Schön beskriver ved at det må foregå en tolkning uten bruk av standardteknikker og hver sak er enestående. Det er en ukjent situasjon i hver sak og den må reflekteres over. Barneverntjenesten har taushetsplikt, det betyr at den skal bevare taushet om de forhold den blir kjent med under en undersøkelse etter barnevernloven § 6-7 som omhandler barneverntjenestens taushetsplikt. Det at det er iverksatt en undersøkelse i en familie er en taushetsbelagt opplysning. I små kommuner kan det være utfordrende å gjennomføre en undersøkelse uten at andre får kjennskap til den. Da sier loven at undersøkelsen skal gjennomføres på en måte som ikke unødige gir utenforstående kunnskap om den (Ofstad og Skar, 2009, s. 68). Dette er temaer som jeg i møte med mine informanter merker at de er opptatt av da mange synes det er flaut å ha kontakt med barneverntjenesten.

5.2.2 Sakens karakter

I teoridelen av oppgaven beskrives Olssons studie som viser at det ikke finnes klare grenser mellom modellene som sosialarbeiderne bruker, og at teorien sosialarbeiderne selv velger å bruke styrer hvilken behandling eller hjelp familiene får. Olssons studie viser det samme som min forskning ved at det er tilfeldigheter som påvirker inn i barneverntjenester i forhold til hvilke aktiviteter som gjøres i en undersøkelse. Med tilfeldig menes i den forstand at det har med sosialarbeidernes tilfeldige teoretiske bakgrunn å gjøre. I intervjuene at det skilles mellom de alvorlige sakene og de mindre alvorlige sakene. En informant beskriver dette på denne måten:

Det er selvfølgelig ikke alle sakene vi går like grundig til verks i, det handler om alvorlighetsgraden i sakene. Men i de alvorlige sakene gjennomfører vi ofte et foreldreintervju, og da ser vi ofte at det ikke nødvendigvis er så positivt det de har med seg.

Her ser en jo at det er gjort en vurdering av om saken er alvorlig eller mindre alvorlig før en bestemmer om foreldreintervju gjennomføres. Dette mener jeg blir riktig opp i mot lovteksten om å ikke gjøre undersøkelsen mer omfattende enn nødvendig. Det som ikke blir klart for meg i møte med informantene er hvem som bestemmer om saken er alvorlig eller ikke, og hvordan dette avklares. En annen informant sier at det er kontaktpersonene som avgjør om temaet sosial arv blir en del av undersøkelsen eller ikke. Samme informant sier at det også avgjøres ut ifra bekymringen. Videre sier hun at hun bestemmer mye, at kontaktperson som hun jobber sammen med i saken bestemmer en del og at de to kontaktpersonen drøfter seg imellom. Dette viser det jeg antyder ovenfor, nemlig at det i noen barneverntjenester ikke er entydig svar på hvilke undersøkelser som blir kategorisert som alvorlige og ikke. Denne vurderingen ligger det rommet for skjønn en har som profesjonsutøver.

I teorikapittelet så defineres omsorgssvikt (Kvelling 2015, s. 213) på flere måter som vanskjøtsel, manglende ivaretagelse av grunnleggende behov eller overgrep. Forskning viser at de som utøver omsorgssvikt utøver ofte flere typer omsorgssvikt. Dette bør en kontaktperson ha med seg i sine vurderinger av hvilke aktiviteter som bør gjøres i en undersøkelse. Dette blir som Schön, se teoridel, er opptatt av. Kontaktperson ser på oppgaven,

altså bekymringsmeldingen, og legger et perspektiv på hva som bør gjøres, slik at undersøkelsen tilpasses bekymringsmeldingen. Videre brukes erfaring og informasjon til å foreslå riktige hjelpetiltak til familien. Dette kommer med erfaring i arbeidet som Schön beskriver i sine fem deler.

I en undersøkelse så møter kontaktperson familier ofte for første gang. Her kan sosialarbeideren danne seg et bilde av hvem denne familien er. I teoridelen refererer jeg til Jerome Gropman (2007). Han er opptatt av at statistikk ikke kan erstatte det mennesket legen har foran seg fordi statistikk handler om gjennomsnitt, og ikke individer. I forhold til møter med familier blir dette viktig å ha med seg at uansett hva er har lært eller sett i skjemaer så er hver familie unik og må møtes på en unik måte.

5.2.3 Hjelpemiddel i undersøkelsen

Samme informant sier at hun i noen undersøkelser tegner livslinje med foreldrene. Hensikten er å se på valgene foreldrene har gjort i livet sitt, slik som for en mor sin del å se på de mennene hun har valgt å dele livet sitt med. Denne moren oppdager ved tegning av livslinje at det kan være en sammenheng mellom valg av menn, det at hun mistet sin mor som ung, og at hennes egen far ikke var tilstede i livet hennes. Moren sier ved tegning av livslinjen at dette kanskje farger hennes valg når hun ser etter kjæreste. Informanten sier at de tolket mor sine svar dithen at hun var på jakt etter en farsfigur, og at moren var veldig opptatt av å ha en familie rundt seg, selv om det ikke var hennes biologiske familie.

Jeg forstår at denne informanten ofte tegner livslinje med foreldrene i undersøkelsen. Dette gjøres i den barneverntjenesten istedenfor å gjennomføre foreldreintervju. Det er fortsatt kontaktpersonene som bestemmer om det skal tegnes livslinje eller ikke, men jeg får ikke noe klart svar på hva som ligger til grunn for avgjørelsen.

En informant sier at sosial arv er en viktig del av de fleste undersøkelser ved at foreldreintervju brukes. For å forklare dette sier hun:

Sosial arv er en del med i de undersøkelsene hvor vi bruker foreldreintervju. Det er en intervjuguide, der det er mye spørsmål rettet mot foreldre hvor foreldrene er inne til

intervju. Intervjuet tar fra halvannen til tre timer, og må ofte deles opp i to bolker. Intervjuguiden har mange spørsmål om foreldrenes barndom, deres foreldre, erfaringer, opplevelser og både hva de ønsker og ikke ønsker å videreformidle til barna sine. De må komme med helt konkrete eksempler.

Jeg spør informanten om dette brukes i alle saker, da sier hun til meg:

Nei, i de sakene hvor vi er usikre eller de som er alvorlige så gjør vi det. I de sakene hvor vi føler vi ikke kommer helt innpå så brukes det, og i de sakene hvor det er mer opplagt så går vi ikke inn på det. Heller ikke i akuttsaker.

Denne informanten har flere tanker rundt bruk av foreldreintervju enn de andre informantene. Ved dette kontoret vurderes det ikke kun ut i fra alvorlighetsgrad, men også ut i fra om det er nødvendig for sakens del. Som nevnt tidligere reguleres dette av barnevernloven § 4-3. det som blir utfordrende slik jeg ser det er hvem skal definere om undersøkelsen gjøres mer omfattende enn formålet tilsier? Mine informanter viser tydelig at dette bestemmes av kontaktpersonene og eventuelt fagledelsen i de forskjellige barneverntjenestene. Så slik jeg vurderer det avhenger dette av hvilke vurderinger som gjøres i forkant av undersøkelsen.

En informant sier i intervjuet at hun opplever at temaet sosial arv blir holdt oppe ved kontoret når det gjennomføres foreldreintervju og tegnes livslinje. Samme informant sier at det i tillegg kan tegnes nettverkskart sammen med både foreldre og barn, for deretter å snakke om nettverkskartet, og trekke kartet opp i mot temaet sosial arv. Dette ble særlig gjort dersom det var bekymring i forhold til foreldrenes psykiske helse. Samme informant sier at de flere ganger inviterte andre i familiens nettverk til samtale for å få mer informasjon om familien, og da særlig dersom det var temaer familien selv ikke ønsket å snakke om.

En informant forteller i intervjuet at deres foreldreintervju er veldig utdypende, og derfor er livshistorie inkludert i intervjuet. Denne kontaktpersonen bruker intervjuet for å få tak i foreldrenes evne til å reflektere rundt barna sine, egen oppvekst og egen familie. På denne måten opplevde informanten å få kunnskap om foreldrenes evne til mentalisering. Denne informanten forklarer det på denne måten:

Ofte opplevde jeg at det kommer opp historier fra besteforeldregenerasjonen. Litt ut av det blå at farfaren min, eller bestemora mi, eller tanta mi. Dette kommer ad hoc inn i noen spørsmål når de på en måte må tenke litt. Det er liksom hovedgrunnen til bruk av foreldreintervjuene. Å få bakgrunnen til foreldrene, få livshistorien til foreldrene. Mye i hovedsak om foreldrene, hvordan de snakker om egne barn og beskrivelsen av egne barn.

I teorikapittelet fremkommer informasjon om at kurs som Circle of security har god effekt på foreldre for å øke evnen til å mentalisere og forstå egne barn. Et forebyggende tiltak som foreslås er denne typen kurs til alle førstegangsfødende via helsestasjonen (Holme et al. 2015, s. 50). Kan denne typen kurs være forebyggende for å bryte den sosiale arven? For å unngå at mangelfull omsorg videreføres mellom generasjoner? Et forebyggende kurs vil gi tettere kontakt mellom familier og helsestasjonen, og kan bidra til at helsesøster fanger opp flere barn som utsettes for omsorgssvikt, som omtalt i teoridelen (Holme et al, 2015, s. 144).

Samme informant forteller at de i noen saker bruker å kalle inn besteforeldre til samtale fordi de er delaktige i familien. Som oftest innkalles de til samtale sammen med foreldrene slik at foreldrene vet hva besteforeldrene sier, og en unngår at dette settes opp i mot hverandre ved bruk av splitt og hersk teknikk. Informanten gir eksempel med en sak hvor en mormor er «veldig på». Da får mormor være med i samtale med foreldrene, og alle får høre hva som blir sagt. Informanten er opptatt av taushetsplikten, og at den blir ivaretatt i slike samtaler.

Besteforeldre er ikke part i barnevernssaker jvf: lov om barneverntjenester § 6-1. Den omtaler foreldre med foreldreansvar som part i saken eller i noen tilfeller foreldre uten foreldreansvar. Loven regulerer slik at det er lov å innhente informasjon fra besteforeldre, men ikke gi informasjon til de uten samtykke fra foreldrene i forkant. Dette kan, slik jeg ser det, gjøre det utfordrende å gjennomføre samtaler hvor flere familiemedlemmer er tilstede.

Informanten sier at de kan oppleve at situasjonen for familien kan bli bedre dersom besteforeldre inkluderes. Særlig i de sakene hvor foreldrene ønsker det eller hvis de er viktige for barna. Opplevelsen er at besteforeldre kan ha en beroligende effekt i sakene. En siste aktivitet som en informant nevner i intervjuet er familieråd. Dette brukes, i følge informanten, for å få en oversikt over ressurser og få et bredere bilde av familien. Jeg mener at dette er en måte å se familien på som kan belyse temaet sosial arv på en annerledes måte.

Kan en måte å unngå at det blir gjort ulike vurderinger være mer likhet i undersøkelsene?

5.2.4 Kvello

Øyvind Kvello har laget en kartleggingsmal for gjennomføring av en barnevernundersøkelse. Kvello ga i 2007 ut boken «Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling», som er den første boken som omhandler kartleggingsmalen. Malen er senere redigert og videreutviklet av Kvello. I følge Kvello (205, s. 13) så har omtrent 60% av landets kommuner tatt kartleggingsmalen i bruk. At malen har vært mye brukt vises ved at datasystemet Visma Familia, som brukes av de fleste barneverntjenester i landet, har laget en elektronisk versjon av malen.

I november 2017 ble det utgitt en rapport fra BUFDIR hvor det var gjennomført en evaluering av Kvello malen. Rapporten viser at det ikke er en felles standard for opplæring av kontaktpersoner i bruk av modellen noe som kan gi ulike variasjoner i bruken. Videre kritiseres malen for at den ikke er utarbeidet av BUFDIR slik at det foreligger en konkret avtale for bruken av den mellom BUFDIR og kommunene. I dag finnes kun avtale mellom privat eier av malen, altså Kvello, og kommunene. I Sverige og Danmark er det utarbeidet maler for barnevernarbeid, og bruken er regulert i standardiserte og spesifiserte avtaler mellom sosialdepartementet og kommunen, samt inkorporert i et nasjonalt implementering- og vedlikeholdssystem. Rapporten viser til at det bør være en målsetting å implementere et enhetlig utredningssystem med robuste strukturer som tar utgangspunkt i nasjonale myndigheter og har forankring i kommunene.

Utredningssystemet må omfatte implementeringsarbeid, vedlikeholdsrutiner og tilbakemeldingsrutiner som kan gi anledning til å videreutvikle systemet. Systemet bør ta utgangspunkt i en helhetlig modell for barnevernarbeid basert på både internasjonale og nasjonale lovverk. Rapporten mener en mal må kunne ta hensyn til om det handler om en akuttsak, hjelpetiltakssak eller omsorgssviktsak, samt bygge malen på innholdet i bekymringsmeldingen. Videre er rapporten opptatt av at det lages gode undersøkelsesplaner i oppstarten av en undersøkelse, basert på innholdet i bekymringsmeldingen, som presiserer hvilke temaer som skal ha størst fokus i undersøkelsen for å følge loven, og ikke gjøre undersøkelsen mer omfattende enn nødvendig. Videre skaper en undersøkelsesplan

naturlignok en forutsigbarhet for familien i forhold til hvilke aktiviteter barneverntjenesten mener bør gjennomføres i undersøkelsen. (BUFDIR 2017, s. 128 – 132).

I teoridelen av oppgaven blir det presisert viktigheten av kartleggingsverktøy og samtalemetoder hvor fokus området er psykisk helse, rus og vold i nære relasjoner, samt at det arbeides tverrfaglig (Holme et al, 2015, s. 144).

I en undersøkelsesplan må det fremkomme når barneverntjenesten har planlagt å gjennomføre hjemmebesøk i familien. Hjemmebesøk er en fin måte å avdekke omsorgssvikt på.

Hjemmebesøk gjennomføres i en barnevernundersøkelse, og samtidig bør helsesøster prioritere å dra på hjemmebesøk til nybakte foreldre. Helsesøster bør spørre foreldrene om vold og overgrep (Holme et al, 2015, s. 147) Dette er grundigere omhandlet i teorikapittelet i oppgaven.

I samtale med mine informanter er det ingen som snakker om bruk av undersøkelsesplan. Det finner jeg interessant. Er det slik at de ikke lager en slik plan, lager planen og ikke følger den, eller rett og slett glemte å nevne planen i samtale med meg. Hvilke av teoriene som er rett vet ikke jeg.

5.2.5 Her og nå situasjon

Videre er informantene opptatt av fokus på her og nå situasjonen til familien. En forteller:

Vi skal jo alltid ha fokus på her og nå situasjonen, det er en del av jobben vår. Eller jeg tenker at en del av jobben vår er etisk riktig og det er å la folk få lov til å ha gjort feil uten å dra det i fleisen på de hele tiden. Samtidig så vil jo tidligere erfaring med familien bevisst eller ubevisst være med å forme de tankene jeg har om familien. Særlig da gjengangerne våre.

I en undersøkelse så møter kontaktperson familier ofte for første gang. Her kan sosialarbeideren danne seg et bilde av hvem denne familien er. I teoridelen refererer jeg til Groopman (2007) og hans tanke statistikk og menneskemøter. I forhold til møter med familier blir dette viktig å ha med seg at uansett hva er har lært eller sett i skjemaer så er hver familie unik og må møtes på en unik måte. 5 av informantene sier om det samme tema at de er opptatt

av å møte familiene med åpent sinn, jf Brante og hans teori om at sinnet er bestemt av teorier, og ikke lese mappene deres for å høre hva de har med seg.

Grimen (2008) mener at fagene kan komme i konflikt med hverandre når en bruker fag fra flere profesjoner. Han mener at i retninger som sosialt arbeid hvor det ikke finnes en egen teori så blir praksis og kunnskap opparbeidet gjennom at praksis spiller en selvstendig rolle i yrkesutøvelsen. Slik at som nedenfor når en ser på alle temaer som en kontaktperson skal innom i en undersøkelse så vil praksiserfaringer påvirke hvordan vi utøver vår yrkesrolle, og påvirke hvordan vi forstår hva vi må innom i en undersøkelse.

Andre temaer informantene mener er viktige i undersøkelsene og dermed konkurrerer med sosial arv er psykisk og fysisk helse, økonomi, sosiale forhold, verdier, oppdragelsesmetode, familiefungering, rolleforståelse, oppfølging, stimulering, foreldrenes fungering, bolig, stabilitet, emosjonell omsorg, samspill, kultur, her og nå situasjonen.

5.2.6 Bringes sosial arv inn av foreldre

På dette temaet svarer informantene ulikt. En informant beskriver det slik:

I noen sammenhenger er det foreldre som bringer det inn selv i forhold til hvordan de har hatt det og ikke ønsker at barna sine skal ha det. Eller at de ikke helt har klart å snu den sosiale arven.

Informanten kommer med et eksempel på foreldre som har vokst opp med egne foreldre med rusproblemer, og ikke ønsker dette for egne barn. Men samtidig ruser seg og ikke ser at de utsetter egne barna for det samme. Det ble forsøkt hjelpetiltak, og barna fikk det bedre. Men i det barneverntjenesten avsluttet saken så begynte de å ruse seg igjen, og barnas situasjon ble raskt forverret. Saken endte med at foreldrene mistet omsorgen for barna sine.

Som nevnt i teorikapitlet så blir her stress viktig, og da stress av typen foreldrenes rusmisbruk eller vold mellom foreldre. Denne typen stress er skadelig, og dette kan helsesøstre snakke med nybakte foreldre om (Holme et al, 2015, s. 139). Kan det at helsesøster kan snakke med foreldrene om utfordringer de kan møte på i foreldrerollen være nok for å unngå stress og stanse den sosiale arven?

En annen forteller at det kan skje at foreldre kan fortelle om egen dårlig barndom, og dermed ikke kan forstå at de utsetter egne barn for omsorgssvikt, fordi de selv hadde det mye verre i oppveksten. Kontaktperson sier at hun tar i mot det som blir fortalt, for deretter å snakke med foreldrene om det, før det gjøres en vurdering av om det har sammenheng med familien sin situasjon i dag. Ellers refererer informantene til at tema snakkes om i samtalene, men at det ikke kalles for sosial arv. I mange saker trekker foreldrene frem egenskaper de har videreført og de egenskaper som de ikke ønsker å videreføre. Dette selv om de ikke alltid får dette til. Mange refererer til at sånn gjorde foreldrene mine med meg. De som ikke helt får til å endre dette selv, kan i samtale med kontaktperson utforske mer av hva dette handler om, og det kan noen ganger bli et stort endringsarbeid. Mer om dette i kapitlet om tiltak senere i oppgaven.

5.2.7 Oppsummering av del to undersøkelsesfasen

I del to valgte jeg å dele inn informasjonen i kapitler for å lettere strukturere informasjonen som fremkom. Overskriftene i kapitlene sier mye om temaet sosial arv inn i undersøkelsesfasen i en barnvernssak. Det første temaet er regelverk, og her blir det tydelig at kontaktpersonene må forholde seg til loven når en undersøkelse skal gjennomføres, og loven legger føringer for hvilke temaer som kan undersøkes i hver sak. Men samtidig kommer sakens karakter også inn her. Dette fordi at i mer alvorlige saker så kan barneverntjenesten vurdere om flere temaer enn kun det i bekymringsmeldingen skal undersøkes. Det blir tydelig at dette er vurderinger som gjøres av kontaktpersoner, og slik jeg vurderer det så er det tilfeldig hvordan dette blir vurdert på de forskjellige kontorene, jf. Brante i teorikapitlet. Slik at her kan det være fare for rettsikkerheten.

Tredje del av dette kapitlet omhandler hjelpemidler som ofte brukes i undersøkelsesfasen. Her fremkommer det opplysninger i møte med informantene at det er tilfeldig hvilke hjelpemiddel som blir valgt, samt avhengig av kontaktpersoners valg. Kvello har forsøkt å lage en kartleggingsmal for undersøkelsene, men det fremkommer kritikk til den malen. På bakgrunn av tidligere nevnte erfaringer i dette avsnittet, og kritikken av Kvello sin mal så blir det tydelig at barneverntjenester i Norge mangler en statlig standardisert kartleggingsmal for undersøkelser.

Her og nå situasjon og andre temaer som er viktige bidrar til at sosial arv i noen saker ikke snakkes om. Men samtidig så har kontaktpersonene temaet med seg allikevel opplever jeg.

Så avslutningsvis ser det ut til at det savnes en undersøkelsesmal, samt at sosial arv er med inn i undersøkelsene som gjøres i større eller mindre grad avhengig av lovverk, andre temaer, samt valg av hjelpemidler.

5.3 Del tre – sosial arv i tiltaksfasen

I del tre har jeg forsøkt å finne ut om, og på hvilken måte temaet sosial arv er med inn i tiltaksfasen i en barnevernssak. Hensikten er å finne ut i hvilken grad temaet brukes i denne delen av en barnevernssak i motsetning til i undersøkelsesfasen. Jeg drøfter også forskjellen i bruk av temaet i de to fasene som er undersøkelse og tiltaksarbeid opp i mot hverandre.

Mitt første spørsmål til informantene handlet om hvilke andre temaer som konkurrerer med sosial arv ved valg av hjelpetiltak. Informantene svarer at det er situasjonen her og nå, symptomer hos barnet, foreldrenes fortelling om situasjonen hjemme, hvor kritisk det er her og nå, betaling av barnehage, familieterapeut. En sier også at det tas utgangspunkt i bekymringsmeldingen og at det kan legge litt skyggelapper for andre ting en kunne vært innom. En informant sier at spørsmålet er vanskelig fordi dette henger sammen. Dette er hva hun sier:

Vi ser jo at det er foreldre som selv har slitt over tid som er i barneverntjenesten, og jeg tenker da at dette er sammensatt. Også er det noen saker hvor det på en måte ligger og da har vi andre instanser som Barne- og ungdomspsykiatrien å støtte oss til. I de alvorlige sakene så er det vanskelig å skille ut hva som er sosial arv. Altså man kan ikke se bort fra det ene man må jobbe ut ifra alle relasjonene og erfaringene, også må en jobbe med hvordan det skal se ut videre.

Et annet tema jeg ville vite mer om i intervjuene var om kontaktpersonenes kjennskap til familiens bakgrunn hadde påvirket valg av hjelpetiltak. En informant svarer at det har det. Hun viser til eksempel med en familie hun søkte inn på Origosenteret som er rusbehandling for voksne. Videre svarer informanten at familiens bakgrunn har betyr noe ved valg av tiltak i

forhold til psykiatri, avlastning og besøkshjem. Samtidig sier hun at familiens bakgrunn betyr noe i forhold til hvilken type veiledning som settes inn i familien.

En informant sier at i en sak så handlet problematikken i familien om mangelfullt samspill over generasjoner. Tiltaket som ble valgt her var familierapeut som først styrket samarbeidet og kommunikasjonen i familien, før familien fikk hjelp med måten denne familien hadde lært å være familie på i generasjoner. En annen informant svarer dette på spørsmålet:

At dette er jo en del av vurderingen på hvorfor en velger det en velger, men at ofte så er det her og nå situasjonen som er vurderingen av hvorfor en velger det tiltaket en gjør. Samtidig så ligger det jo i bakhodet hva de har fortalt og hvordan de har opplevd ting. Hatt foreldre som har opplevd ganske traumatiske og stygge ting hvor det sørges for at de får hjelp med sin psykiske helse for å få tatt tak i de tingene som har vært. Tiltaket kan da vært henvisning til Distrikt psykiatrisk senter, heretter kalt DPS, eller psykolog i kommunen.

En informant sier at de bruker familierapeuten i denne type saker da hun jobber med hva familien har med seg, og snakker mye om dette i møte med familien. Familierapeuten gjør gjerne dette før tiltaksplanen iverksettes. Dette kan være et massivt tiltak med treff opptil to ganger per uke i en tre måneders periode før tiltaket evalueres.

Slik at her er det store forskjeller i måter temaet og familiens historie jobbes med, men det blir tydelig at sosial arv har fokus i alle barneverntjenestene jeg er i kontakt med når det gjelder valg av tiltak opp imot familiens bakgrunn.

En informant forteller om kjøp av tiltak fra eksterne tilbydere når familier trenger alvorlige og «tunge» hjelpetiltak. Da lages et mandat som sendes den tilbyderen som får tilbudet.

Informanten opplever ved denne typen tiltak å få det tiltaket som bestilles. En utfordring som informanten da møter i kontakten med familiene er at familien misliker at kontaktperson kjenner tilbyder av tiltaket fra tidligere. Samtidig møter kontaktpersonene samme utfordring når hjelpetiltaket er familierapeut fra barneverntjenesten. I intervjuene fremkommer at en informant opplever at når egen miljøterapeut settes inn som hjelpetiltak i familien kommer

miljøterapeuten ofte tettere på familien. Ved å komme tettere på familien så får miljøterapeuten mulighet til å gå inn i det bakenforliggende, og dermed få noe bra ut av tiltaket. Dette tolker jeg som at miljøterapeuten da kommer inn på sosial arv, og dermed får god effekt av tiltaket ved at flere sider av familiens problematikk arbeides med.

Som tidligere i oppgaven nevnte Brante, som mener at sosialarbeiderne velger forskjellige teorier og modeller i møte med klientene sine. Og at valg av teori styrer valg av hjelp. Slik kan en forstå at det ofte gjøres i barneverntjenester også. En informant forteller:

Vi velger tiltakene vi mener familien trenger. Men vi kan jo velge kompensierende tiltak som jeg ofte vil tenke har bunn i sosial arv fordi foreldrene aldri har lært eller på grunn av det de har med seg. De har fått en helse basert på det livet de har levd og den epigenetikken de har med seg. Slik som hvis vi tenker alkoholisme er arvelig, eller en er disponert for en sårbarhet, og hvis en da har fått med seg sårbarheten og misbruker rusmidler så kan en på et tidspunkt få en helse som gjør at en ikke klarer å følge opp barna sine. Da kan barneverntjenesten velge kompensierende tiltak for barna samtidig med behandlingstiltak for foreldrene. Samtidig bør det samarbeides med andre instanser.

I dette tilfellet så blir det tydelig for meg at sosial arv er med i valg av hjelpetiltak på en god måte. Det velges et tiltak for å kompensere for mangler hos foreldrene, det velges tiltak for å bedre foreldrenes psykiske helse og det settes inn et tiltak for å samordne slik at involverte instanser koordinerer hjelpen familien får på de forskjellige områdene.

I de utfordrende saken forteller en informant at hun velger å sette inn tiltaket familieterapeut allerede i undersøkelsesfasen fordi familiens situasjon er kritisk. Dette er en familie hvor barneverntjenesten har vært inne tidligere, og familien har en tendens til å skli unna den hjelpen som blir forsøkt gitt. For å unngå at det samme skjer denne gang har en valgt å iverksette hjelpetiltak samtidig med at en undersøker familiens situasjon. I samme sak settes også tiltaket betaling av barnehage/SFO plass inn for å bidra til bedring av familiens økonomiske situasjon og sørge for sosial trening til barna.

Min erfaring fra eget arbeid i barneverntjenesten er at betaling av barnehage/SFO plass ofte kan være en god inngangsport til å bygge relasjon til familien. Ved å først bygge relasjon til familien kan en senere komme i posisjon til å jobbe med andre temaer, som sosial arv.

En informant forteller at noe som kan bli vanskelig i forhold til sosial arv er det å jobbe i en liten kommune. Informanten opplever å få informasjon «på bygda», og det kan være utfordrende å vite hva en har fått vite via barnevernssaken og hva en har hørt fra andre som ikke er en del av barnevernssaken. Gjerne ved at en sak drøftes anonymt med en skole eller lignende, men du som ansatt i barneverntjenesten forstår hvilken familie dette gjelder. Hvordan skal en da forhold seg til innkommet informasjon? I den tjenesten drøftes dette temaet ofte, og kontoret har blitt enige om at dersom informasjonen ikke er skriftliggjort så kan den heller ikke brukes. Så her er kravet om dokumentasjon viktig.

5.3.1 Evaluering av hjelpetiltak

Et spørsmål jeg hadde med i intervjuguiden min var evaluering av hjelpetiltak og i hvilken grad sosial arv ble hensyntatt når hjelpetiltaket ikke har hatt ønsket effekt. På spørsmålet er det en del forskjeller i svar fra informantene. En informant er helt tydelig når hun sier at temaet ikke snakkes om i evaluering:

Ja, igjen er vi ikke så flinke til å snakke om hva det er disse har med seg som gjør at det ikke fungerer. Men det er mer at vi ikke kom i posisjon til å klare det eller at familien ikke ønsket eller evnet det. Det er jo noen hvor en prøver og gjør et forsøk, men de evner ikke å få det til for de har for store belastninger, og det kan jo handle om det de har med seg selvfølgelig.

Dette blir mye av det samme som en annen informant som sier at hun ofte tenker på hva som ligger bak som gjør at f.eks. veiledning ikke har ønsket effekt. Slik at tiltaket rettes mer mot den biten. Tiltak som da kan bli valgt er bistand med psykisk helse, men opplever at det kan være utfordrende å få foreldre med på denne tanken. Hennes ord er:

En kan ikke tvinge noen til å gå til psykolog.

Derfor kan miljøterapeut i hjemmet eller COS (circle of security) brukes istedenfor til å komme inn på temaet om hvordan ting har vært før. Hva COS er, er beskrevet i teoridelen av oppgaven.

En annen informant sier at hun blir selvkritisk og tenker at hun har vært en dårlig hjelper. Når jeg har utført tiltaket og det ikke har hatt ønsket effekt legger hun det på seg selv. Samme informant sier også at når hun tenker på de familiene hun har kontakt med nå så er det noen åpenbare hvor det blir en blanding av hvilken «startpakke» du fikk med deg, og hvordan denne «startpakken» ble håndtert. Hun fortsetter med at det ofte kan være en ide å henvise til DPS for å jobbe med traumer fra oppveksten da dette er kompetanse ikke en barnevernsarbeider nødvendigvis har.

Videre sier hun at i det at tiltaket ikke har effekt kan handle om foreldres kognitive fungering og at hjelpen derfor må legges på et annet nivå. I tjenesten hun arbeider er kontaktpersonene nysgjerrige på fungering og at hjelpen har blitt tilpasset fungeringen til de som skal hjelpes. Hun opplever at hjelperne ofte kan forsøke et tiltak for lenge uten effekt før tiltaket endres. Samtidig sier hun at dette i tillegg er personavhengig, og samtidig kan handle om hva en hjelper er opptatt av.

Dette viser for meg at det kan være tilfeldig når hjelpen endres, og hvordan den endres ut ifra kontaktpersonens interesseområde innenfor barnevernfeltet. Schön (1991) beskriver en spiralprosess gjennom forståelse, via handling som fører til ny forståelse. Dette kan sammenlignes med når barnevernansatte forsøker et hjelpetiltak i en familie, evaluerer at det ikke virker, og forsøker på nytt med et annet tiltak. Det som gjør at dette kan sammenlignes er at barnevernsarbeideren reflekterer om hvorfor tiltaket ikke funket, enten alene eller sammen med familien, før nyt tiltak iverksettes.

En informant forteller at fokuset ved evaluering ikke er sosial arv, men på hva som har virket i møte med familien og hvorfor det virket. Informanten forteller at ved evaluering kan en oppdage at barneverntjenesten er feil instans til å hjelpe. F.eks. i foreldrekonfliktsaker så kan det være at barneverntjenesten ikke klarer å hjelpe foreldrene til å samarbeid, og det kan være

bedre å henvise familien til familievernkontoret. Kanskje lykkes de mer i den typen saker fordi de er rett instans?

Börjeson og Börjesson (2009, s. 368) beskriver det å jobbe med sosialt arbeid som kanskje verdens vanskeligste jobb. Dette begrunner de med at det er vanskelig å komme inn på studiet grunnet mange søkere, samt at en må gi mye av seg selv når en skal jobbe med mennesker som kan være i ferd med å gi opp. Det krever mye av en person å alltid være et menneske i møte med andre som kanskje ikke makter å dele av egne utfordringer og unnviker møtene med de som ønsker å hjelpe dem. Kan dette være noe av årsaken til at det er vanskelig å hjelpe noen av familiene? Er det derfor hjelpetiltak noen ganger ikke har effekt?

En informant mener at dersom undersøkelsen gjøres på en god nok måte så vil en kanskje i større grad treffe på tiltakene. Kan dette stemme? Hvordan skal kontaktpersoner få til å gjøre en grundigere undersøkelse når arbeidspresset i barneverntjenestene er så stort, og en ofte jobber i motgang i møte med familiene. Blir her loven hemmende fordi den sier at en undersøkelse skal gjennomføres på tre måneder (Ofstad og Skar, 2009, s. 66)?

Så vidt jeg vet er denne loven laget for å sikre familiens rettsikkerhet i møte med myndighetene, og for å unngå at en undersøkelse drar ut i tid.

Slik jeg ser det er eneste mulighet for å gjøre bedre undersøkelser på samme tiden at hver kontaktperson har færre saker. Dette har barnevernsarbeidere kjempet for i mange år, og i noen kommuner er barneverntjenestene blitt styrket og i andre ikke. Slik at her gjelder ikke prinsippet om likhet for loven da det er tilfeldig hvilken hjelp du får ut i fra hvilken kommune du bor i per i dag. Hva kan en gjøre for å endre på dette?

5.3.2 oppsummering av del tre tiltaksfasen

Det fremkommer i del tre at sosial arv er med i tiltaksjobbingen i barnevernssaker. Alle informantene beskriver at de på sin måte tar det med inn i jobbingen, og da særlig i omfattende og krevende saker. Det fremkommer at det ikke gjøres systematisk. Videre sier alle informantene at de har med seg familiens bakgrunn inn når de velger hvilket tiltak som skal tilbys familien, samtidig som andre temaer også spiller inn.

Ingen av informantene svarer at sosial arv er med som tema når tiltak evalueres, og at de ser på andre årsaker til at tiltakene ikke har hatt effekt.

Totalt sett ser jeg at sosial arv er med mer inn i tiltaksfasen enn i undersøkelsesfasen, og at dette trolig henger sammen med lovgivningen og de begrensninger den gir i undersøkelsesfasen. Samtidig viser forskningen min at sosial arv ikke er et tema når hjelpetiltak evalueres.

5.4 Del fire - sosial arv på barnevernkontorene?

I fjerde og siste del av analysen har jeg valgt å se på hvordan kontaktpersonene beskriver og vurderer tenkningen rundt mitt tema i sin tjeneste. Er det forskjeller her, og har det betydning for jobben som gjøres ved kontoret?

En informant sier helt ærlig at temaet sosial arv ikke er viktig ved hennes kontor. Hun sier at de ikke er kjempe flinke til å snakke om begrepet og at det heller ikke brukes tid på å diskutere hva hver og en legger i temaet. Hun uttaler videre at det er hun selv som velger om hun tar med seg temaet i jobbingen jf. Brante, og at dette ikke drøftes med fagledelsen ved kontoret. Hun fortsetter med at hun drøfter med 2 'er en sin i saker hva som skal gjøres i saken. Dersom kontaktperson en og to er veldig uenige så drøftes saken med fagleder eller i et avdelingsmøte. Samme kontaktperson sier at i møte med ressursvake familier så blir temaet oftere snakket om fordi en går grundigere til verks i arbeidet med de familiene. Hun avslutter med å si:

Det å snakke generelt om begrepet og hva vi legger i det synes jeg ikke vi er flinke til.

En annen kontaktperson beskriver noe av det samme. Hun mener at ved hennes tjeneste har de fokus på å ikke henge seg opp i den sosiale arven og tidligere generasjoner. I tjenesten prøver å kontaktpersonene å se familien her og nå, samt å jobbe ut i fra meldingen som kommer og undersøkelsen en står i. Årsaken til dette er at hun jobber i en liten tjeneste i en liten kommune hvor «alle kjenner alle».

Slik jeg ser det er ikke temaet sosial arv viktig eller fokusområde ved de to ovenfor nevnte barneverntjenestene. Kanskje er temaet viktigere ved andre kontor?

De andre informantene mine forteller om mer fokus på temaet i sine tjenester. Slik at på denne delen av analysen blir det et tydelig skille mellom tjenester som har fokus på temaet og ikke. Ved 3 av 6 tjenester er ikke sosial arv et viktig tema i det generelle fagarbeidet ved kontoret, men mange av kontaktpersonene fokuserer på det allikevel slik vi ser i de tre andre delene av dette kapittelet. Det viser for meg at det i hvert fall ligger i «ryggmargen» hos mange kontaktpersoner, og blir brakt inn i arbeidet. Sosial arv har alltid vært tema ved barnevernutdanninger i både Norge og andre land, men i forskjellig grad. Informant beskriver det på denne måten:

Jeg tror det er et felles grunnlag vi alle har. Alle har hatt det i utdannelsen vår, og vi ser det på en måte. Det er flere generasjoner som påvirkes. Vi er ganske enige»

Videre forteller samme informant at hun, som er utdannet sosionom, reagerte første året i tjenesten på at hun med sin utdanning hadde en annen tankegang enn de andre. Tankegangen var annerledes rundt temaer som nettverk, sosial arv og det å forstå systemene. Hun opplevde selv å ha en bredere system forståelse enn den hun møtte ved tjenesten. I tjenesten var tankegangen mer dette er barnet og vi jobber barnevern. Selv var hun opptatt av familien. Hun forteller videre at dette har endret seg og når saker drøftes i tjenesten nå så tenkes det mer likt. Hun legger det på at de er mer samkjørt som gruppe, men er usikker på om det er bra eller dårlig. Hun legger til at det er bra at de ved tjenesten har forskjellig bakgrunn slik som at det er ansatt sosionomer, barnevernspedagoger og sykepleiere.

Samme informant forteller at hun dette året har begynt på videreutdanning i familierapi, og der opplever å ta opp igjen systemtenkningen hun lærte på sosionomutdanningen. Hun fortsetter med at hun opplever at tenkningen har ligget i hodet hele tiden, selv om den trolig har ligget der hele tiden fordi alt rundt barnet vurderes.

For meg som forsker er dette et tema jeg ikke har tenkt på. Er det slik at tankegang ved tjenestene handler om vår bakgrunn og utdanning? Ikke kun om familiens bakgrunn? Hvor

stor er forskjellen i pensum fra barnevernspedagogutdanningen når det gjelder tema sosial arv i forhold til sosialt arbeid? Er det forskjeller mellom barnevernspedagogutdanningene fra de forskjellige universitetene og høyskolene?

En informant sier i intervjuet at hun opplever at temaet sosial arv holdes oppe når saker eller familier drøftes ved hennes kontor. Ansatte der har i tillegg vært på foredrag hvor dette har vært et tema, og hun opplever at det var et godt tilskudd. Hun sier at i drøftinger ved tjenesten så løftes det frem hva har de menneskene her med seg, hva mangler de og hvordan er det de har fungert? Hun fortsetter med at de også varierer i forhold til kontaktpersonenes erfaring om hvor mye sosial arv bringes inn i sakene. Samtidig forteller hun at kontaktpersonen ved hennes tjeneste har forskjellige fokus, og at det ikke er en tjeneste med et enhetlig fokus på sosial arv.

Dette samsvarer med tidligere funn i undersøkelsen hvor vi ser an hvilke temaer som blir ansett som viktige i flere tilfeller i barneverntjenesten avhenger av kontaktperson, og dens fokusområde.

En annen informant forteller at temaet holdes oppe ved hennes kontor, men at det hadde et større fokus der hun jobbet tidligere. Ved kontoret hun arbeidet tidligere hadde de stort fokus på levekårsutfordringer på bakgrunn av at mange i kommunen hadde lav sosioøkonomisk status. I den kommunen så de at dette forplantet seg og fortsatte videre i generasjoner. Kommune satt i gang forebyggende tiltak som lavterskel samtaler for foreldre og barn, tiltak sammen med NAV som bidro til at familier som aldri hadde eid egen bolig fikk anledning til dette, barna fikk vekket en fritidsaktivitet hver, samt at barna fikk opplevelseskort slik til å være med på turer osv.

Informanten forteller i intervjuet:

De hadde en del tiltak for å løfte temaet litt. Det var veldig fokus på den sosiale arven, og generelt på hva du arver fra foreldrene dine.

Videre sier hun at denne typen lavterskel tiltak gjorde at mange flere familier fikk hjelp, også uten å være i kontakt med barneverntjenesten i kommunen.

Dette er for meg et godt eksempel på bra forebyggende arbeid i den kommunen. Min erfaring fra min jobb er at forebyggende arbeid bidrar til at flere får hjelp på et lavere nivå enn at de meldes til barneverntjenesten. Dermed blir det mer kapasitet til å gjøre en god og riktig jobb i de sakene som allikevel skal til barneverntjenesten. Dette tydeliggjør for meg at forebyggende arbeid er viktig i alle tjenester som jobber med barn og unge i en kommune. Men hvordan skal en få til forebyggende arbeid når det så ofte er for lite folk på jobb i tjenestene og de ansatte fra før av har for mye å gjøre?

5.4.1 Oppsummering av del fire i analysen

I dette kapitlet ser jeg store forskjeller i fra den ene kanten hvor sosial arv ikke er tema som løftes frem i tjenestene, og det blir tilfeldig i forhold til interessefelt hos kontaktperson om tema tas med inn i arbeidet som gjøres, til den andre siden hvor en kontaktperson har arbeidet i en tjeneste hvor sosial arv har et stort fokus allerede i det forebyggende arbeidet i kommunen. Halvparten av tjenestene har overhodet ikke fokus på sosial arv i det generelle arbeidet ved tjenesten.

Uansett hvilket fokus temaet får i tjenestene så viser forskningen min at det ikke er noen struktur eller selvfølghet i forhold til om temaet hensyn tas i de forskjellige barneverntjenestene. Igjen avhenger resultatet av kontaktperson og tjenestens eget forhold til og interesse for temaet. Er dette gjeldene for flere temaer i kommunal barneverntjeneste? I så fall er dette skremmende og jeg ser helt klart behovet for en utredning av arbeidet som gjøres og tydeligere maler som kan sørge for mer likhet i arbeidet som gjøres i tjenestene.

6 Avslutning

Denne masteravhandlingen har tatt for seg problemstillingen om hvordan sosial arv som begrep blir brukt i de forskjellige delene i en barnevernssak. Bakgrunnen for valget av tema og problemstilling var at dette er noe jeg overtid har tenkt på i min egen jobb, og undret meg over hvordan dette har vært i andre barneverntjenester enn den jeg selv jobber i. Jeg fant ut da jeg begynte å jobbe med temaet at dette er lite forsket på av andre. Jeg fant ingen lignende studier opp imot mitt tema.

I første del av problemstilling som handler om hva legger en kontaktperson i en barneverntjeneste i begrepet sosial arv viser funnene mine at alle kontaktpersonene i intervjurunden min er godt kjent med begrepet sosial arv, og de kan forklare hva de betyr. De forklarer temaet på ulike måter, men alle forteller at det handler om overføring av utfordringer mellom generasjoner i en familie. Måten kontaktpersonene forklarer begrepet på gjør at en forstår sosial arv som negativt, men 2/3 deler av informantene er opptatt av å forklare at sosial arv også kan være positivt. Kontaktpersonenes måte å beskrive sosial arv på er lik som den Gustav Jonsson beskrev allerede på 1960 tallet.

Kun en av informantene kan forklare hva epigenetikk er og det viser at dette er et lite utbredt begrep i kommunale barneverntjenester i dag. Flere av informantene forklarer om epigenetikk uten å vite at det er det de gjør. Dette gjorde at jeg videre i oppgaven kun fokuserte på sosial arv som begrep.

Andre del av problemstillingen handlet om på hvilken måte blir begrepet sosial arv brukt inn i en barnevernssak. Jeg valgte da å dele opp i to deler, undersøkelsesfasen og tiltaksfasen, for å se om det var forskjeller i måten begrepet blir brukt.

Det fremkommer i analyse delen at barnevernloven legger hindringer for buken av temaet i mange av sakene. Dette fordi loven sier at temaet som skal undersøkes er temaet i bekymringsmeldingen, og svært få bekymringsmeldinger handler om sosial arv. I de mest alvorlige sakene blir allikevel temaet brakt inn da denne typen saker undersøkes svært bredt, og er innom flere temaer. Det som er spennende er at det er kontaktpersonene som vurderer om flere temaer enn det i bekymringsmeldingen skal undersøkes, og jeg finner ingen struktur

eller rutiner i måten dette foregår på. Dette stemmer med Brante, og hans teori om at mye avhenger av sosialarbeiderens interesser og valg i arbeidet som gjøres, og det ikke finnes klare grenser mellom modellene som brukes. Videre viser mine funn at det avhenger av bruken av undersøkelsesplan, andre temaer og valg av hjelpemiddel i undersøkelsen om temaet sosial arv blir med inn i sakene.

Funnene i undersøkelsen viser at sosial arv er mer med inn i tiltaksdelen av en barnevernssak, og da særlig i krevende saker. I tiltaksfasen begrenses ikke kontaktpersonene i lik grad som i undersøkelsesfasen av barnevernloven. Hjelpetiltak er som oftest frivillig og en står da friere i forhold til temaer en tenker er relevant for hjelpen som gir. Det fremkommer også i forskningen at sosial arv aldri er med inn i vurderingene som gjøres når hjelpetiltak evalueres.

Avslutningsvis i min forskning ønsket jeg å finne ut av i hvilken grad sosial arv er et viktig tema inn i arbeidet på barnevernkontorene. Intervjuene viser at halvparten av tjenestene holder temaet oppe, mens den andre halvparten ikke har fokus på dette overhodet. En informant forteller at temaet hadde større fokus i den tjenesten hun jobbet tidligere da den kommunen jobbet mye forebyggende for å hindre negativ sosial arv. Slik at svaret her blir igjen at det avhenger av kontaktpersonens interessefelt om temaet blir viktig eller ikke. Alt i alt viser masteravhandlingen min at det mangles fells rutiner og maler for arbeid i barneverntjenestene i landet slik at sosial arv og andre temaer blir løftet opp, og familier får en likere hjelp uavhengig av hvilken tjeneste eller kontaktperson de får hjelpen fra.

Avslutningsvis ser jeg at denne masteravhandlingen kan vekke fokus på viktigheten av å evaluere arbeidet som gjøres i barneverntjenestene, og løfte frem sosial arv som et viktig tema for å forstå hvorfor familier kan oppfatte enkle ting som helt uoverkommelige. Det kan nemlig handle om utfordringer langt tilbake i familien.

7 Litteraturliste

- Brante, Tomas. (2014) *Den profesjonella logiken. Hur vetenskap och praktisk förenas i det moderna kunskapsamhället*. Stockholm: Liber AB
- Broberg, A., Almquist, K. og Tjus, T. (2006) *Klinisk barnpsykologi: utvikling på avveie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Brandtzæg, I., Smith, L. Og Torsteinson, S. (2011) *Mikroseperasjoner: tilknytning og behandling*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Börjesson, M og Börjesson B. (2015) *At forstå sosialt arbete*. Stockholm: Liber
- BUFDIR november 2017. Evaluering av Kvello malen. Hentet fra:
https://www.bufdir.no/global/Barnevernets_undersokelsesarbeid_fra_bekymring_til_beslutning_Delrapport_2_Evaluering_av_Kvellomalen.pdf
- Dreyfus, H. L & Dreyfus, S. E. (1986) *Mind over machine: The power og Human Intuition and Expertise in the Era of the computer*. Oxford: Basil Blackwell
- Erjnæs, M., Gabrielsen, G., og Nørrung, P. (2004) *Social opdrift – social arv*. København: akademisk forlag.
- Fløtten, T. (2009) *Barnfattigdom*. Oslo: Gyldendahl Norsk forlag AS
- Gamst, K. T. (2011) *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Gulbrandsen, L. M. (2006) *Oppvekst og psykologisk utvikling – innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap: *Profesjonsstudier*, 3-5.

Hart, S. (2009) *Den følsomme hjernen*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS.

Holme, H., Olavesen, E. S., Valla, L. Og Hansen, M. B. (2016) *Helsestasjonstjenesten*. Oslo: Gyldendahl Norsk forlag AS.

Johannessen, A., Tufte, P.A., Kristoffersen, L. (2005) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt.

Kvello, Øyvind. (2015) *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendahl Norsk forlag AS.

Lindstrand, Ørn. (2013) *Skå Gustav i minne. Social politik*, 1.

NOU 2012: 15. (2012) *Politikk for likestilling*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Ofstad, K og Skar, R (2009) *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendahl

Ringdal, Kristen. (2001) *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ Metode*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.

Schøn, Donald. (2001) *Den reflekterende praktiker. Hvordan professionelle tænker, når de arbejder*. Århus: forlaget Klim.

Statistisk sentralbyrå (2014/2018). Turnover i det kommunale barnevernet. Hentet fra: https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/_attachment/175497?_ts=145d565f0d8

8 Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter i forbindelse med masteroppgave

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vedlegg 1**Informasjonsskriv til informanter i forbindelse med masteroppgave**

I forbindelse med studiet master i sosialfag, studieretning barnevern ved OsloMet universitetet skal jeg undersøke/studere nærmere i hvilken grad sosial arv og epigenitikk blir hensyntatt av kontaktpersoner i kommunal barneverntjeneste. Jeg tror at dette er et fokusområde som blir forsømt i arbeidet som blir gjort.

Ut ifra dette ønsker jeg å intervju deg som er kontaktperson i kommunal barneverntjeneste. Jeg har planlagt å intervju 6 personer til sammen. Personene har arbeidet i forskjellige barneverntjenester.

Mine spørsmål er veldig åpne da jeg er opptatt av å få tak i din erfaring og hvordan du gjør dette i din jobb.

Jeg ønsker å ta opp intervjuene på båndopptaker, i tillegg til at jeg tar notater underveis. Alle opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og opplysningene vil bli anonymisert. Ingen av mine intervjuobjekter skal kunne gjenkjennes i oppgaven. Å delta i studien er frivillig, og du har hele tiden anledning til å trekke deg dersom du ønsker det. Ønsker du å trekke deg fra studien trenger du ikke å begrunne hvorfor. Dersom du velger å trekke deg fra studien vil all informasjon som jeg har samlet inn fra deg bli slettet.

Jeg ønsker å takke deg for at du stiller som informant til oppgaven min. Uten deg og de andre informantene hadde det ikke vært mulig for meg å gjennomføre denne studien og dermed ikke mulig å skrive ferdig masteroppgaven min.

Har du spørsmål i etterkant av intervjuet har du anledning til å kontakte meg om det. Masteroppgaven er beregnet ferdig i mai/juni 2019, og all innsamlet data vil bli slettet.

Vennlig hilsen

Vibeke Brubak Lund, telefon: 950 31 503

Vedlegg 2**Intervjuguide til informantene**

Teori:

- Hva vet du om epigenetikk og sosial arv?

Undersøkelse:

- Når en undersøkelse gjennomføres, i hvilken grad er sosial arv en del av undersøkelsen. Hvorfor og hvorfor ikke?
- Hvilke konkrete tiltak gjør du for å forstå familiens sosiale arv?
- Hvilke sider ved familiens bakgrunn er det du er opptatt av i undersøkelsen fasen?
- Hender det at familien selv bidrar for å få sosial arv inn som en del av saken?

Valg av tiltak:

- Har du eksempler på at familiens bakgrunn har hatt betydning for valg av hjelpetiltak? Forklar på hvilken måte.
- Hvilke andre hovedtemaer er det som konkurrerer med sosial arv ved valg av hjelpetiltak og hvorfor? Er det noen faktor som dominerer? Vil du si at det er noen saker der sosial arv har vært avgjørende for valg av tiltak.
- På hvilken måte er sosial arv viktig i det faglige miljøet på ditt kontor? Finnes det ulike oppfatninger av viktigheten av dette? I drøftinger av en sak hvor viktig er sosial arv? (hvis du skal sette oppe et hierarki av faktorer hvor havner sosial arv, er sjefen opptatt av dette)
- Når hjelpetiltak evalueres til å ikke hatt ønsket effekt i en familie. Har du noen gang tenkt på at det kan handle om sosial arv innad i familien? Begrunn svaret ditt?

Oslo Metropolitan University, Faculty of Social Science
Oslo 2019

OSLOMET